

**ACADEMIA DE STUDII ECONOMICE A MOLDOVEI
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE**

**Cu titlu de manuscris
C.Z.U.: 339.564+005.332.4](478)**

FALA VICTORIA

**PERFEȚIONAREA MANAGEMENTULUI
COMPETITIVITĂȚII EXPORTURILOR MOLDOVENEȘTI**

521.03 – ECONOMIE ȘI MANAGEMENT ÎN DOMENIUL DE ACTIVITATE

Rezumatul tezei de doctor în științe economice

CHIȘINĂU, 2023

Teză a fost elaborată în cadrul Secției Analize și Prognoze

Institutul Național de Cercetări Economice

Conducător științific:

STRATAN Alexandru, membru corespondent, doctor habilitat, profesor universitar.

Referenți oficiali:

BUGAIAN Larisa, doctor habilitat în economie, profesor universitar, Universitatea Tehnică din Moldova;

CLICHICI Dorina, doctor în științe economice, conferențiar cercetător, Academia Română, Institutul de Economie Mondială, România.

Membri ai consiliului științific specializat:

BAJURA Tudor, președinte, doctor habilitat în științe economice, profesor cercetător, INCE;

TIMUȘ Angela, secretar științific, doctor în științe economice, conferențiar cercetător, INCE;

CHISTRUGA Boris, doctor habilitat în științe economice, profesor universitar, ASEM;

GHEORGHITĂ Maria, doctor în științe economice profesor universitar, UTM;

COȘER Cornel, doctor în științe economice, conferențiar universitar, UTM.

Susținerea va avea loc la data de 29 septembrie, ora 13:00, în ședința Consiliului științific specializat D 521.03-23-8 din cadrul Academiei de Studii Economice din Moldova, pe adresa: mun. Chișinău, strada G. Bănulescu-Bodoni 59, MD-2005, sala Senatului.

Teza de doctorat și rezumatul pot fi consultate la Biblioteca Științifică a Academiei de Studii Economice din Moldova, la Biblioteca Republicană Tehnico-Științifică și pe pagina web a ANACEC (www.cnaa.md).

Rezumatul a fost expediat la data de _____ .

Secretar științific al Consiliului științific specializat,
conferențiar cercetător, doctor în științe economice

TIMUȘ Angela

Conducător științific,
membru corespondent, doctor habilitat, profesor
universitar, ASEM.

STRATAN Alexandru

Autor

FALA Victoria

CUPRINS

REPERELE CONCEPTUALE ALE CERCETĂRII	4
CONȚINUTUL TEZEI	7
CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI	30
BIBLIOGRAFIE	34
LISTA PUBLICAȚIILOR AUTORULUI LA TEMA TEZEI	36
ADNOTARE	39

REPERELE CONCEPTUALE ALE CERCETĂRII

Actualitatea și importanța temei cercetate. Studiile empirice au evidențiat o corelație pozitivă dintre exporturi și creșterea economică. Modul în care sunt formulate politicile ce reglementează comerțul exterior influențează atingerea obiectivelor ce țin de: asigurarea securității alimentare, reducerea foametei și promovarea unei agriculturi sustenabile; promovarea unei creșteri economice susținute, incluzive și sustenabile; îmbunătățirea calității vieții la toate vârstele, atât pentru femei, cât și pentru bărbați etc. (UNCTAD, 2016). În virtutea importanței exporturilor pentru susținerea creșterii economice inteligente, incluzive și durabile acestea dețin un rol important în contextul politicilor de dezvoltare internaționale și naționale.

După 30 de ani de tranziție, Republica Moldova (RM) a realizat progrese semnificative în ceea ce privește liberalizarea comerțului exterior. În anul 2001, Republica Moldova a devenit membru al OMC, aliniindu-se practicilor țărilor industrializate în reglementarea multilaterală a comerțului internațional. Până în prezent, Republica Moldova a devenit membru al unui șir de acorduri bilaterale și multilaterale de comerț liber. Totuși, Republica Moldova nu reușește să valorifice pe deplin oportunitățile oferite de aceste acorduri, iar cota exporturilor moldovenești pe piața internațională de bunuri și servicii se majorează lent, comparativ cu alte state europene din regiune. În pofida faptului că exporturile înregistrează evoluții pozitive, totuși acestea au încă un nivel redus de competitivitate. În profil regional, exporturile Republicii Moldova, raportate la Produsul Intern Brut (PIB), prezintă un nivel mic, respectiv acestea acoperă importurile doar într-o proporție redusă, cauzând un cont curent puternic dezechilibrat ce se menține de-a lungul perioadei de tranziție.

Cadrul național de politici publice, ce se referă la dezvoltarea economică, atribuie un rol important consolidării capacităților de export ale țării. Unul dintre scopurile „Strategiei Naționale de Dezvoltare Moldova 2020” a fost: modificarea modelului de dezvoltare economică din unul bazat pe remitențe, consum și importuri pe unul susținut prin investiții și exporturi. „Strategia Națională pentru Atragerea Investițiilor și pentru Promovarea Exporturilor 2016-2020” a avut drept scop „creșterea valorică și diversificarea exporturilor”. Astfel, accelerarea creșterii exporturilor de bunuri și servicii este unul dintre indicatorii prin care va fi măsurată realizarea Obiectivului 1 al Strategiei Naționale de Dezvoltare “Moldova Europeană 2030” – „creșterea veniturilor populației din surse sustenabile și atenuarea inegalităților”.

Problema majoră, care a motivat autorul lucrării să realizeze prezenta cercetare, se referă la competitivitatea redusă a exporturilor Republicii Moldova în profil regional în pofida politicilor promovate de către factorii de decizie în vederea promovării exporturilor. Republica Moldova se confruntă cu un deficit al comerțului exterior cu bunuri extrem de mare, care menține contul curent puternic dezechilibrat pe durata tranziției la economia de piață și deține o cotă foarte mică în exportul mondial de bunuri și servicii, indicând asupra provocărilor legate de competitivitatea economiei naționale.

Gradul de studiere a temei de cercetare. Pe plan internațional, competitivitatea exporturilor a fost cercetată de mai mulți autori, printre care pot fi menționați: Ketels Chirstian, Di Mauro F., Mottironi B., Ottaviano G., Zona-Mattioli A., Berthou A., Gaulier G. ș.a. De menționat, însă că „managementul competitivității exporturilor” reprezintă un domeniu care a fost investigat mai puțin de către cercetători. Printre studiile dedicate „managementului competitivității” poate fi menționată lucrarea lui Chursin A. și Macarov Y. (2005), care cuprinde atât repere teoretice, cât și recomandări practice ce se referă la implementarea managementului competitivității. Banca

Mondială a identificat o serie de factori și politicile publice care determină competitivitatea exporturilor (Reis, J. G.; Farole, T., 2012), fiind o contribuție importantă în dezvoltarea cercetărilor cu privire la managementul competitivității exporturilor.

În pofida actualității și relevanței subiectului investigat, competitivitatea exporturilor și, în mod particular, managementul competitivității exporturilor la nivel macroeconomic sunt subiecte insuficient studiate în Republica Moldova. Totodată, cercetări complexe despre performanța exporturilor, implicațiile acordurilor preferențiale de comerț în procesul evoluției comerțului exterior al Republicii Moldova au fost realizate de către: Stratan A., Prohnițchi A., Chistruga M., Fala A., Lupușor A., Gumene V., experții internaționali Gomez-Mera L., Rekas M, precum și alți autori. Mai multe proiecte de cercetare, dedicate evaluării competitivității la nivel național, au fost realizate de către cercetătorii INCE și ai Academiei de Studii Economice a Moldovei. Corespunzător, în virtutea importanței sale, conceptul de competitivitate a fost cercetat de către mai mulți autori autohtoni la nivel macroeconomic, mezoeconomic, de firmă sau produs, precum: Stratan A., Belostecinic Gh., Chistruga B., Cușnir N., Cotelnic A., Globan A., Fala A. Managementul evaluării competitivității bunurilor în contextul politicii comerciale a Republicii Moldova a fost analizat de către Gutium T. în cadrul tezei sale de doctor, iar Coșer C. a cercetat, în particular, managementul competitivității produselor agroalimentare în contextul stimulării exporturilor Republicii Moldova.

Scopul cercetării. Pornind de la problemă sus-menționată, scopul cercetării constă în identificarea soluțiilor pentru îmbunătățirea managementului guvernamental din RM în domeniul competitivității exporturilor. Totodată, deși competitivitatea exporturilor este determinată de un complex de factori, prezenta cercetare este focalizată pe identificarea măsurilor de politică economică prin intermediul cărora autoritățile publice pot influența direct ameliorarea competitivității exporturilor.

Pentru a atinge scopul acestei cercetări, autorul a stabilit următoarele **obiectivele**:

- Analiza teoriilor ce explică legăturile de cauzalitate dintre exporturi și creșterea economică.
- Precizarea definițiilor de competitivitate a exporturilor și management al competitivității exporturilor în baza teoriilor savanților autohtoni și străini.
- Identificarea indicatorilor și factorilor determinanți ai competitivității exporturilor.
- Evaluarea competitivității exporturilor Republicii Moldova și a constrângerilor majore ce limitează sporirea acesteia.
- Analiza managementului competitivității exporturilor în Republica Moldova din perspectiva politicilor economice.
- Argumentarea teoretică și practică a unor măsuri relevante ce pot fi aplicate pentru a îmbunătăți managementul competitivității exporturilor în Republica Moldova.

Ipotezele de cercetare sunt:

- Competitivitatea exporturilor este determinată de un șir de variabile socio-economice ce influențează productivitatea muncii.
- Competitivitatea exporturilor este gestionată prin controlul/manipularea influenței factorilor care determină modificarea acesteia, de dezvoltarea și implementarea unui cadru de politici corespunzător în acest sens.

Problema științifică importantă soluționată cuprinde: concretizarea conceptului de management al competitivității exporturilor și identificarea domeniilor/necesităților de intervenție ale statului în vederea perfecționării politicii economice orientate spre îmbunătățirea competitivității exporturilor; identificarea și analiza indicatorilor ce măsoară competitivitatea exporturilor și a

factorilor ce restrâng competitivitatea exporturilor Republica Moldova în profil regional în vederea identificării măsurilor pentru sporirea acestora; estimarea și analiza indicatorilor de competitivitate a exporturilor incluși în Tabloul de Bord al Uniunii Europene pentru monitorizarea dezechilibrelor macroeconomice externe și a competitivității pentru Republica Moldova. Formularea abordării metodologice de evaluare a rezultatelor politicii în domeniul promovării exporturilor în vederea sporirii eficacității acesteia.

Metodologia cercetării științifice. Pentru atingerea obiectivelor stabilite și soluționarea problemei cercetate, metodologia aplicată poate fi descrisă ca fiind una complexă și sistemică. În cadrul investigației au fost utilizate mai multe metode științifice, printre care: analiza documentelor și a datelor, sinteza, inducția, deducția, analogia, metoda istorică, observația, comparația și asocierea. De asemenea, au fost utilizate metode cantitative pentru estimarea indicatorilor ce reflectă competitivitatea exporturilor și influența factorilor ce determină evoluția acestora. Prezentarea grafică și tabelară a datelor, care includ rezultatele obținute în cadrul cercetării, a fost utilizată pentru a asigura o vizibilitate și înțelegere mai bună a legăturilor dintre diverse variabile.

Noutatea științifică a rezultatelor obținute în cadrul cercetării constă în:

1. Dezvoltarea conceptelor de competitivitate a exporturilor și a managementului competitivității exporturilor ca urmare sintetizării literaturii științifice ce tratează comerțul exterior și competitivitatea.
2. Identificarea și selectarea indicatorilor relevanți prin prisma cărora a fost evaluată competitivitatea exporturilor Republicii Moldova. Calcularea pentru cazul Republicii Moldova a indicatorilor incluși în Tabloul de Bord al Uniunii Europene pentru monitorizarea dezechilibrelor macroeconomice externe și a competitivității.
3. Estimarea Costurilor Unitare ale Muncii în termeni nominali și reali pentru Republica Moldova, precum și a contribuției diferitor factori, inclusiv a productivității muncii la modificarea acestora în timp.
4. Elaborarea indicatorului compozit de prioritizare a sectoarelor economice din perspectiva formulării politicii de creștere a competitivității exporturilor.
5. Elaborarea recomandărilor de acțiuni ce pot contribui la perfecționarea managementului competitivității exporturilor din partea autorităților publice.

Aprobarea rezultatelor științifice. Rezultatele cercetărilor realizate de către autor au fost diseminate în cadrul a peste 20 de lucrării științifice, inclusiv un capitol în monografie colectivă, articole în reviste și culegeri de lucrări ale conferințelor autohtone și străine, teze în lucrările științifice ale conferințelor naționale și internaționale, în documente de politici și publicații electronice. Rezultatele cercetărilor, elaborate de către autor, au fost implementate de către autoritățile publice centrale și raionale în procesul de planificare și evaluare a diverselor documente de politici, fapt confirmat prin certificatele de implementare anexate la demersul științific.

Cuvinte-cheie: managementul competitivității exporturilor, cost unitar al muncii, competitivitate națională, creștere economică, productivitatea muncii, productivitatea totală a factorilor, investiții străine directe, politica economică, politica comercială.

CONȚINUTUL TEZEI

Capitolul 1 al lucrării „Fundamentele teoretice ale competitivității exporturilor și ale managementului competitivității exporturilor” este dedicat analizei teoriilor economice ce explică relația de cauzalitate dintre exporturi și creșterea economică, elucidării conceptului de competitivitate, implicit competitivitate a exporturilor, măsurilor și factorilor ce o determină; precum și concretizării definiției managementului competitivității exporturilor.

Incontestabil a devenit faptul că pentru a asigura o creștere economică durabilă, țările trebuie să valorifice oportunitățile oferite de mediul internațional de activitate. Acest lucru este extrem de important, în special pentru economiile mici din punct de vedere teritorial, al veniturilor populației și precare în resurse naturale precum este Republica Moldova.

Analiza legăturii dintre comerțul exterior, nemijlocit exporturi și dezvoltarea economică își rezervă un loc aparte în teoriile elaborate și dezvoltate de mai multe curente de gândire economică și în diverse studii empirice. Generalizând conținutul teoriilor studiate în domeniul comerțului internațional, conchidem următoarele:

1. Multiple studii empirice au identificat o legătură de cauză-efect uni sau bidirecțională între exporturi și creșterea economică.
2. Exporturile sunt determinate de specializarea unei țări, productivitatea cu care sunt valorificați factorii de producție.
3. Țările care concurează pe plan internațional sunt din start plasate pe picior de inegalitate în ceea ce privește factorii care determină specializarea lor internațională. Aceasta este influențată de: determinanții geografici, dimensiunea pieței (numărul și veniturile populației), abundența factorilor naturali sau particularitățile acestora; cantitatea și calitatea capitalului și a forței de muncă, istoria și cultura, tehnologiile etc. Prin urmare, particularitățile factorilor de producere determină caracteristicile distinctive ale produselor comercializate, ceea ce este un aspect important în asigurarea succesului pe piețele externe.
4. Stimularea exporturilor poate avea drept efect exploatarea economiilor de scară, reducerea costurilor de producție, sporirea diviziunii muncii, încurajarea inovațiilor tehnice, îmbunătățirea capitalului uman, creșterea productivității factorilor de producție ș.a.
5. Informațiile, tehnologiile sunt factori moderni și foarte importanți de producere care pot fi accesați din exterior de către întreprinderile exportatoare. Totodată, cunoștințele nu sunt un bun universal liber. Ele sunt mult mai accesibile companiilor care operează pe o piață unde se introduc produsele noi, complexe din punct de vedere tehnologic și în cele în care se efectuează un transfer mai ușor de informații.
6. Țările vor exporta produsele intensive în factorul de producție cel mai abundent și, deci mai ieftin și, din contra, vor importa bunuri intensive în factori de producție deficitari. Acest lucru va determina valoarea bunurilor exportate.
7. Odată cu maturizarea industriilor noi în țările dezvoltate, procesul de producție este transferat în economiile emergente, în timp ce primele investesc în dezvoltarea unor noi industrii, unor noi produse.
8. Importurile sunt benefice sporirii concurenței și asigurării accesului consumatorilor la produse competitive, precum și pentru diversificarea consumului. Totodată, ținând cont de eșecurile piețelor, pentru a contribui la creșterea și stabilitatea economică, importurile ar trebui să stimuleze capacitățile de producție și să asigure accesul consumatorilor la mărfurile care sunt inaccesibile într-o țară și/sau a căror producere presupune costuri relativ mai înalte comparativ

cu cele suportate pentru a fi importate. Drept exemplu pot servi resursele naturale indisponibile, materiile prime competitive din punct de vedere cost-calitate și capitalul, dar și diverse bunuri de consum, ori o economie nu se poate specializa în toate sectoarele. Cercetările au demonstrat că țările cu un nivel al capitalului mai dezvoltat au și un nivel mai înalt al capitalului uman.

9. Costul produselor comercializate depinde și de costurile de tranzacționare influențate, în principal, de costurile de transport și politica comercială între țările partenere.
10. Politica comercială este importantă în vederea modelării tipului de specializare a țării, pentru stimularea creșterii productivității, iar prin urmare a ratei creșterii economice pe termen lung.
11. În pofida multiplelor avantaje ale politicii comerciale liberale și nonintervenționiste, acestea creează multe provocări pentru țările în curs de dezvoltare pentru care este dificil să concureze cu companiile multinaționale. Este esențială consolidarea capacităților instrumentelor de protejare a concurenței corecte pe piața locală și de stimulare a producției de bunuri și servicii autohtone cu valoare adăugată. Protejarea și susținerea anumitor industrii pentru o anumită perioadă ar putea determina creșterea competitivității acestora în faza ulterioară.

Abilitatea unei țări de a obține venituri în exteriorul țării, producând bunuri și servicii cu valoare adăugată sporită și întrunind necesitățile și gusturile consumatorilor mai bine, comparativ cu concurenții săi reprezintă competitivitatea exporturilor. În literatura științifică, competitivitatea exporturilor este identificată adesea cu competitivitatea internațională a unei națiuni și poate fi asigurată prin creșterea productivității (Ketels Chirstian, 2010). Competitivitatea, în sine, în contextul actual al globalizării a devenit o condiție a succesului unei națiuni pe termen lung pe piețele internaționale. Competitivitatea exporturilor se cuantifică prin intermediul a mai multor indicatori. Cota internațională de piață, modificarea acesteia, balanța comercială, costurile unitare ale muncii, rata reală efectivă de schimb, calitatea, diversificarea și sustenabilitatea exporturilor sunt indicatori relevanți în contextul dat.

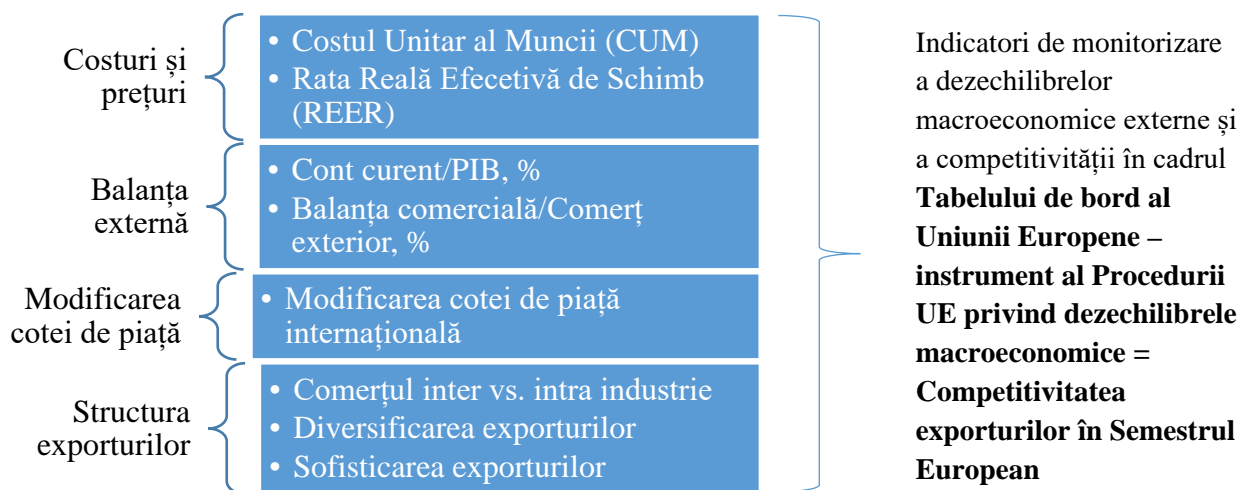


Figura 0.1. Indicatorii de evaluare a competitivității exportului utilizați de Comisia Europeană

Sursa: European Commission. *Measuring Competitiveness*. Ref. Ares(2018)1159686 - 01/03/2018 European Union 2017.

Uniunea Europeană oferă un set de indicatori pentru a măsura competitivitatea exporturilor. O parte din aceștia – Costul Unitar al Muncii (CUM), REER, cota de piață mondială și contul curent raportat la PIB sunt estimați anual în contextul monitorizării dezechilibrelor macroeconomice externe în cadrul Semestrului European, existând un tabel de Bord care stabilește

țintele pentru indicatorii dați (European Commission, 2017).

Banca Mondială (2012) propune analiza competitivității exporturilor prin prisma indicatorilor ce reflectă marja intensivă, extensivă, calitativă și a supraviețuirii exporturilor pe piețele internaționale, abordare ce permite o explicare mai bună a surselor de performanță/neperformanță a exporturilor pentru fundamentarea politicilor publice de intervenție.

Metodologiile acestor 2 instituții au fost adaptate pentru analiza competitivității exporturilor moldovenești în cadrul prezentului demers științific.

Competitivitatea exporturilor presupune obținerea și menținerea unei anumite performanțe față de un partener/grup de parteneri pe piețele internaționale. Acest lucru necesită din partea Statelor eforturi (acțiuni) care ar controla factorii ce influențează competitivitatea exporturilor și ar asigura consolidarea poziției externe. ***Acțiunile realizate de factorii de decizie menite să controleze nivelul competitivității exporturilor și să asigure sporirea acesteia formează managementul competitivității exporturilor. Aceste acțiuni vizează identificarea factorilor care diminuează competitivitatea exporturilor, planificarea măsurilor menite să elimine constrângerile/să fortifice factorii stimulatori ai performanței acestora, implementarea lor prin alocarea cadrului necesar de resurse și instituțional, coordonarea, monitorizarea, evaluarea implementării acțiunilor planificate ș.a.***

Această definiție este formulată în baza teoriilor existente ce au abordat managementul, nemijlocit administrarea publică (Peter, D., 1954; George, D., 1981), precum și competitivitatea ca un sistem (Meyer-Stamer, J., 2003; Wignaraja, G, 2003; Bruneckiene, J., Paltanaviciene, D., 2012).

Competitivitatea este abordată în literatura de specialitate ca un concept sistemic. Un sistem reprezintă mai mulți actori, instituții, organizații și politici care sunt interconectate printr-un complex de mecanisme de interdependență, care împreună formează o entitate coerentă (Meyer-Stamer, J., 2003). Politicile statului pentru crearea unui mediu de afaceri prietenos și de stimulare a ofertei, dar și de creare a cererii externe au un rol major pentru sporirea competitivității exporturilor, managementul competitivității exporturilor devenind la rândul său un factor determinant în acest context (Wignaraja, G, 2003). Prin urmare, reieșind din multiplele teorii existente ce explică comerțul internațional, managementul competitivității exporturilor presupune înțelegerea, cu înțâietate, a evoluției factorilor de producție într-o țară, în acest scop poate fi utilizată analiza funcției de producție Cobb-Duglas - $Y = AL^{\alpha}K^{\beta}$, a determinantilor evoluției acestora, nemijlocit politicile care îi influențează. Înțelegerea constrângerilor cu care se confruntă diverse categorii de antreprenori în desfășurarea afacerilor și, nemijlocit, în activitatea de export, este un alt aspect important în evaluarea competitivității exporturilor.

Capitolul 2 „Evaluarea competitivității exporturilor moldovenești” conține analiza comprehensivă a competitivității exporturilor Republicii Moldova. În vederea evaluării competitivității exporturilor au fost estimați și analizați indicatorii de monitorizare a competitivității exporturilor incluși în Tabloul de Bord al Uniunii Europene pentru monitorizarea dezechilibrelor macroeconomice. A fost aplicată metodologia cercetătorilor Institutului din Viena pentru Studii Economice Internaționale în vederea analizei evoluției CUM prin prisma influenței a mai multor factori, nemijlocit a productivității și estimată contribuția acestora la modificarea Costurilor unitare ale muncii. Ghidul Băncii Mondiale a fost aplicat pentru descompunerea creșterii exporturilor în marjele extensivă, intensivă, calitativă și de sustenabilitate. Capitolul conține și o analiză a constrângerilor eminente ce limitează competitivitatea exporturilor prin prisma elementelor componente ale funcției de producție Cobb-Douglas și a rezultatelor chestionarelor relevante elaborate de diverse instituții ce identifică barierele majore ale antreprenorilor în desfășurarea afacerilor, diferențiind mai multe categorii de antreprenori.

Rezumând cele expuse în prezentul capitol, menționăm că Republica Moldova se confruntă cu dezechilibre externe majore. Contul curent înregistrează valori negative excesiv de mari, care se mențin pe parcursul a mai multor decenii, cauza fiind deficitul enorm al balanței comerciale cu bunuri. Soldul balanței comerțului exterior cu servicii este pozitiv, totodată comerțul internațional al Moldovei este format, preponderent, din bunuri, iar soldul comercial al balanței cu servicii este mic.

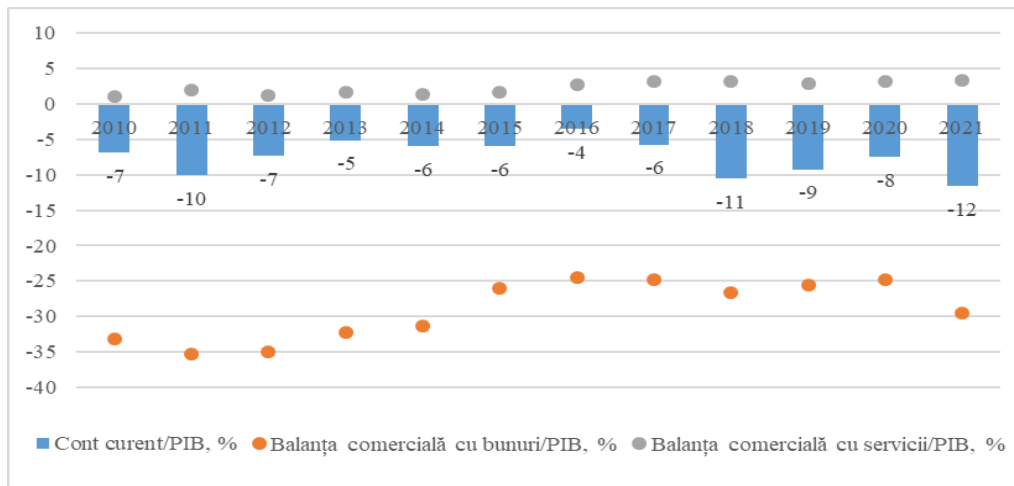


Figura 1.2. Contul curent și balanțele comerciale ale Republicii Moldova raportate la PIB, %

Sursa: Calculele autorului pe baza datelor BNS (comerțul exterior, conturile naționale) și BNM (statistica conturilor internaționale).

În anul 2021, deficitul contului curent, însumând 1590 mil. USD, reprezenta -11,6% din PIB, iar deficitul balanței comerciale cu bunuri înregistra valori de - 4 mild. USD, ceea ce constituie aproximativ 1/3 din PIB-ul moldovenesc. În decursul ultimilor 10 ani, deficitul contului curent raportat la PIB nu a fost mai mic de -4% cu excepția anului 2016 când s-a egalat cu -4%. Nivelul dat este limita inferioară acceptabilă pentru un cont curent sustenabil în cadrul Procedurii UE de monitorizare a dezechilibrelor. În 2018-2020, printre statele Europei Centrale și de Est, Europei de Sud-Est, Georgia și Ucraina, media anuală a deficitului contului curent raportată la PIB în Moldova (-9,1%) și Muntenegru (-19,1%) au reflectat cele mai mari valori. În același timp, mai multe state din Europa Centrală, nemijlocit țările baltice, reușesc să mențină o balanță pozitivă a contului curent.

Republica Moldova este o țară mică din punct de vedere teritorial, demografic și al veniturilor reale care nu dispune de resurse naturale din abundență. Dat fiind aceste caracteristici, Moldova este condiționată să importe resurse naturale, fiind dependentă de importul de resurse energetice, capital și produse intermediare procesului de producție din cauza disponibilității reduse a acestora pe piața locală. La fel, Republica Moldova importă masiv și produse pentru consum final. Acest lucru determină și o participare mică a economiei naționale pe piața internațională de bunuri. În pofida acestui fapt, pe lângă decalajul disproporționat de mare dintre valoarea importului și a exportului de bunuri raportate la PIB comparativ cu majoritatea statelor din Europa Centrală, gradul de deschidere economică este mic, ținând cont de dimensiunea teritorială a țării. Acest lucru, însă, poate fi explicat de mărimile mici ale economiei (în materie de venituri reale), care influențează cererea mare pentru import și valoarea mică a exporturilor.

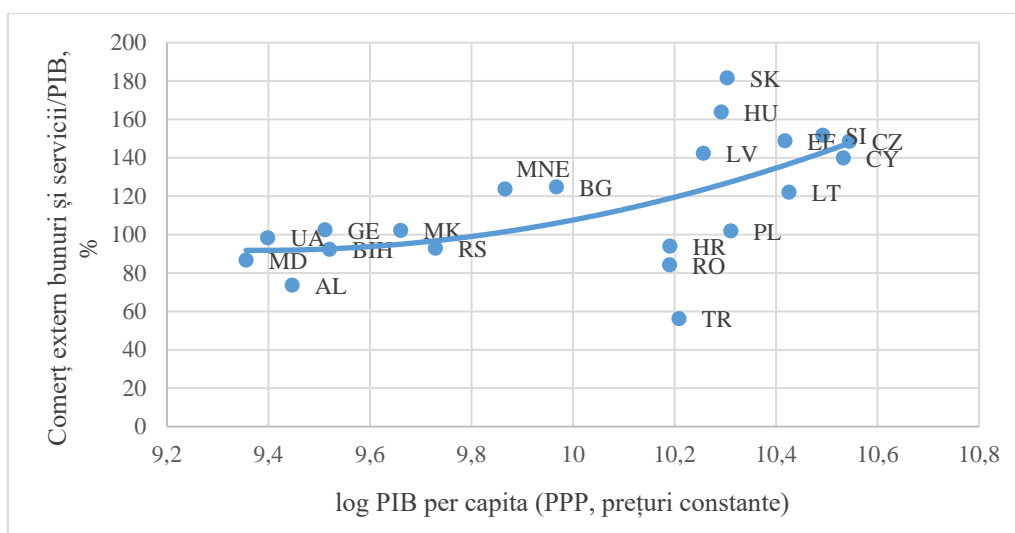


Figura 1.3. Deschiderea economică versus PIB per capita, media 2014-2021

Sursa: Elaborată de autor pe baza datelor disponibile pe UNCTAD STAT Data center.

Exporturile Moldovei cresc lent, iar cota de piață mondială s-a majorat nesemnificativ după 3 decenii de tranziție, în timp ce majoritatea statelor din Europa Centrală și de Est, care au finalizat tranziția sunt mai competitive și dețin o cotă de piață semnificativ mai mare. În perioada anilor 1992-2021, cota Republicii Moldova în exporturile mondiale de bunuri s-a majorat de la 0,012 la 0,014%. În anii 2011-2021, modificarea cotei de piață la 5 ani s-a menținut constant pozitivă, ceea ce este un indicator bun conform procedurii UE de monitorizare a competitivității. Totodată, aceste evoluții au permis compensarea pierderilor înregistrate în deceniul anterior și la finele anilor '90. Pentru referință, am considerat relevant să menționăm că Georgia, timp de 10 ani (2012-2021), și-a mărit cota în exporturile mondiale de bunuri de la 0,013% la 0,019%, Letonia – de la 0,076% la 0,094%, Lituania – de la 0,16% la 0,183%, iar Macedonia de la 0,022 la 0,034% etc. ***Acest lucru indică asupra ritmurilor de creștere a exporturilor insuficient de rapizi în cazul Republicii Moldova pentru a produce modificări în cota sa de piață internațională, comparativ cu statele de referință.*** Estimările realizate de autor permit a constata că pentru a atinge o cotă de piață mondială comparabilă cu cea a Georgiei, în anul 2021, exporturile de bunuri moldovenești trebuiau să crească cu o rată medie anuală compusă de 6,7% în perioada anilor 2011-2021, în timp ce acestea au sporit doar cu 3,6%. Creșterea exportului de bunuri, intensificarea proceselor migraționiste și, mai recent, dezvoltarea industriei tehnologiilor informaționale a impulsionat exportul de servicii în perioada de tranziție. Cota Republicii Moldova în exportul mondial de servicii a sporit mai rapid comparativ cu bunurile, de la 0,003%, în 1994, la 0,011%, în 2000, la 0,02%, în 2010, 2011, și 0,027%, în 2021. Totodată și aceasta cedează cu mult statelor mici din Europa Centrală și de Est.

Costurile Unitare ale Muncii și Rata Reală Efectivă de Schimb – doi indicatori acceptați în practica europeană și pe plan internațional pentru măsurarea competitivității exporturilor în materie de cost, indică asupra faptului că Republica Moldova concurează dur pe piețele internaționale, iar un alt aspect extrem de important pe care îl elucidează analiza acestor indicatori este productivitatea joasă în economia națională.

Costul unitar al muncii în Republica Moldova (în termeni reali), ca și în Ucraina, evoluează semnificativ mai rapid comparativ cu majoritatea statelor din Europa Centrală și de Sud Est (Bykova A., 2021). Acest lucru denotă faptul că costurile asociate muncii cresc mai rapid comparativ cu productivitatea muncii, care are la bază o majorare lentă a producției. Asupra deteriorării competitivității internaționale a Republicii Moldova și necesității accelerării creșterii

productivității muncii indică și modificarea Costurilor Unitare ale Muncii Nominale la 3 ani, calculate conform recomandărilor Comisiei Europene în vederea implementării procedurii de detectare a dezechilibrelor macroeconomice. Rata de creștere a fost extrem de înaltă în perioada anilor 2018-2020: 19% – în 2018, 25% – în 2019 și 48% – în 2020 – limita superioară stabilită de Comisia Europeană fiind de 9% pentru Zona Euro și 12% pentru țările membre din afara Zonei Euro. Sporirea productivității este indispensabilă pentru creșterea competitivității exporturilor, dar și pentru a permite o creștere decentă a veniturilor populației din surse sustenabile, care ar converge veniturilor din țările europene dezvoltate ușor accesibile emigranților din Moldova. Acest lucru ar contribui la creșterea ratei de activitate a populației, dar și a resurselor statului disponibile pentru a fi investite în îmbunătățirea calității vieții populației, care, respectiv, influențează competitivitatea națională. Aprecierea reală a cursului de schimb indică și ea asupra deteriorării competitivității exporturilor, ceea ce înseamnă că bunurile autohtone devin mai scumpe pe piețele internaționale.

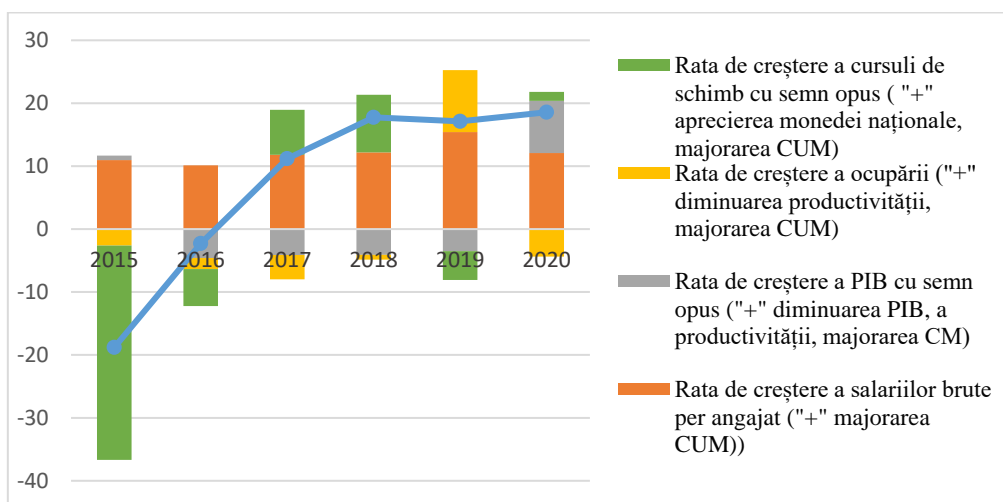


Figura 1.4. Evoluția Costului Unitar al Muncii în Moldova (%) și factorii de influență, p.p.

Sursa: Calculele autorului pe baza datelor Băncii Mondiale, BNS, Eurostat, Ukrstat, Geostat.

Bunurile pe care le produce și exportă o țară rezultă din structura pe care o are o economie, complexitatea și productivitatea acesteia. Astfel, există o legătură robustă dintre mixul de bunuri pe care le poate produce și exporta o țară și capacitatea acesteia de a obține și distribui venituri. Complexitatea economiei și corespunzător a exporturilor este joasă în Republica Moldova comparativ cu majoritatea statelor din Europa Centrală și de Sud-Est. Evidențele empirice indică asupra faptului că indicatorul dat este un predictor al creșterii economice și a veniturilor reale ale populației. De altfel, economiile complexe, care reflectă structuri mai productive, presupun un sistem de factori de o calitate superioară – educație, sănătate, instituții, și sunt mai inclusive (Hartmann, D., Guevara, M., et al., 2017).

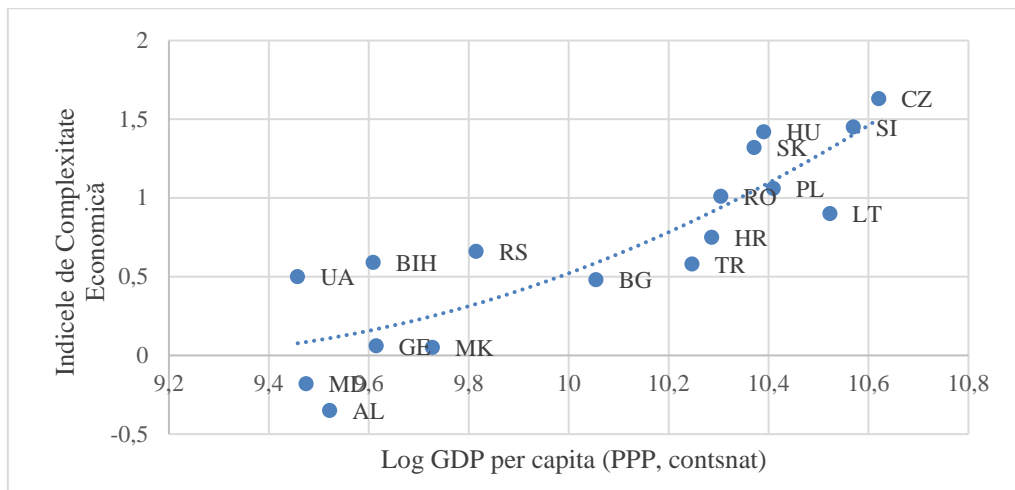


Figura 1.5. Complexitatea economică și PIB per capita, 2019

Sursa: Calculele autorului pe baza datelor UNCTAD STAT Data center și datele disponibile privind complexitatea economică a țărilor prezentată de Observatorul Complexității Economice

Analiza exporturilor prin prisma structurii și a creșterii acestora pe marja intensivă și extensivă scoate în evidență câteva aspecte importante care explică nivelul mic și creșterea lentă a exporturilor. Republica Moldova este o țară dependentă de exporturile de produse primare care reprezintă circa 1/3 din valoarea exporturilor de bunuri și care, de-a lungul anilor, au crescut semnificativ mai rapid comparativ cu produsele procesate intensive în resurse, în special agroalimentare este mică.

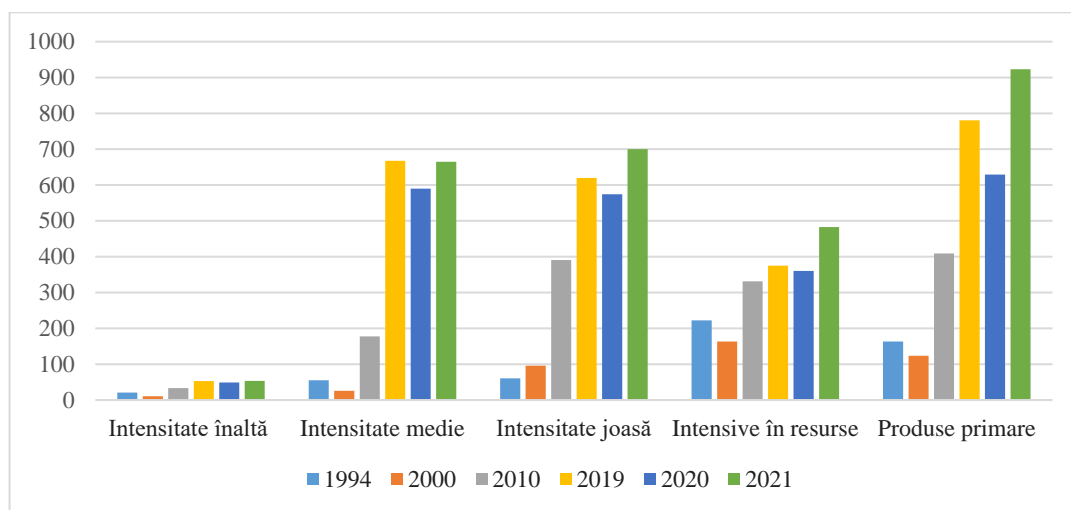


Figura 1.6. Intensitatea tehnologică a exporturilor moldovenești, mil. USD

Sursa: Elaborată de autor pe baza datelor WITS.

Jumătate din bunurile exportate sunt intensive în tehnologii, totuși, cota produselor cu intensitate înaltă în tehnologii este extrem de mică în profil regional și se menține joasă pe parcursul tranziției. Alte produse manufacturate (de ex., cabluri, îmbrăcăminte, încălțăminte, mobilă și părți de mobilă etc.) au o valoare medie sau joasă. Acestea sunt fie rezultatul unor proiecte de ISD, realizate pe verticală, a căror obiectiv este eficientizarea costurilor de producție a companiilor străine, fie rezultatul activității de producere a companiilor autohtone și mixte contractate de partenerii externi în baza schemelor de producere în lohn. Activitățile date sunt orientate spre piețele externe, însă, de obicei, sunt intensive în forță de muncă cu competențe medii sau reduse. Corespunzător valoarea adăugată creată pe plan local.

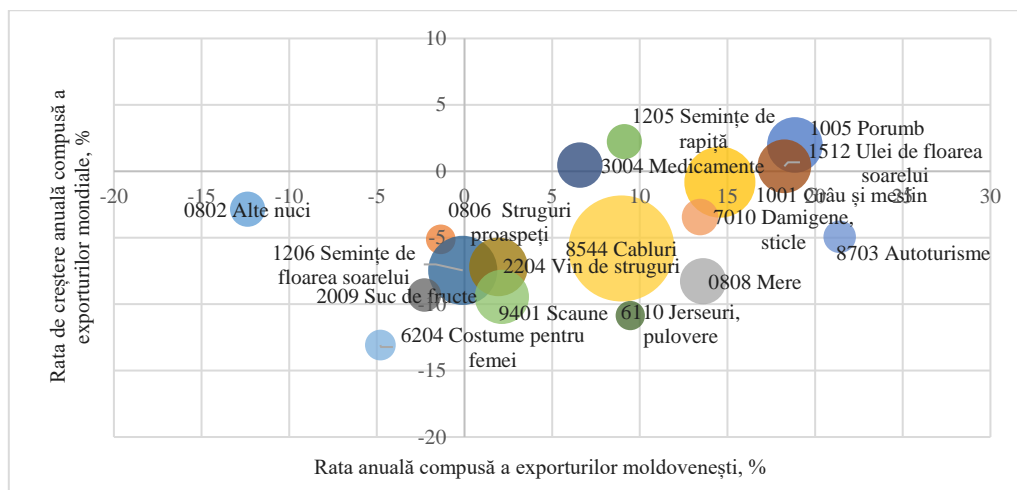


Figura 1.7. Oferta de export a Republicii Moldova și cererea internațională pentru principalele produse exportate de Republica Moldova, rata anuală de creștere compusă pentru perioada anilor 2017-2021

Sursa: Calculele autorului pe baza datelor WITS.

Pe categorii de produse, topul principalelor 15 produse cu cea mai mare pondere în exportul moldovenesc de bunuri, dezagregat la nivel de 4 cifre, în anul 2021, era format din semințe de floarea-soarelui, porumb, grâu, mere și pere (produse primare) – 23%, cabluri electrice (produse cu intensitate medie în tehnologii) – 14,5%; vin din struguri, ulei de floarea-soarelui, suc de fructe, scaune (produse intensive în resurse) – 14%; damigene, sticle, borcane – 2%, produse medicinale – 3% ș.a. Cu excepția medicamentelor și autoturismelor, Republica Moldova dispune de un avantaj comparativ relevant în exportul produselor sus-menționate, de altfel și pentru alte produse textile și confecții de îmbrăcăminte, miere etc., produse ce au o pondere mai mică în valoarea totală a exporturilor.

Prin urmare, creșterea exporturilor este influențată preponderent de majorarea volumelor produselor exportate, în mare parte tradiționale, cu o valoare mică ceea ce explică evoluția lentă a exporturilor de bunuri. Acest lucru trădează modificările lente în ceea ce privește sporirea complexității exporturilor, nemijlocit a valorii adăugate a produselor exportate.

Există discrepanțe dintre oferta Republicii Moldova la export și produsele cu cea mai dinamică cerere pe piețele externe (figura 1.8). Exporturile Moldovei, în ultimii ani, au fost susținute de livrarea produselor a căror cerere internațională a fost în declin, fapt care, în mod firesc, sporește presiunile competitive asupra producătorilor autohtoni și crește provocările pentru a obține venituri superioare din vânzarea bunurilor produse. Inclusiv diverse produse din categoria mașinilor și echipamentelor electrice, autoturismelor, care au o pondere mare în exportul mondial de bunuri, regional și național, înregistrează o tendință descrescătoare a exporturilor mondiale, contrar tendinței de creștere a produselor pentru sectorul de sănătate, carne, care sunt mai puțin reprezentative pentru exportul moldovenesc. Menționăm că atât exporturile Republicii Moldova cât și cele mondiale de porumb și de rapiță cresc, țara fiind un exportator net în cazul ambelor produse. În același timp, exporturile de semințe de floarea-soarelui, de suc din fructe și unele articole de îmbrăcăminte au înregistrat evoluții negative atât în Republica Moldova, cât și pe plan mondial. Poziția de exportator net a Moldovei în comerțul internațional cu unele produse primare sporesc riscurile de securitate alimentară în țară în contextul în care problema dată este puțin conștientizată și abordată prin măsuri de politici, nemijlocit comerciale de către factorii de decizie. Experiența anului 2022, în care oferta autohtonă externă de cereale a crescut considerabil ca reacție la creșterea prețurilor internaționale trebuie să aducă subiectul dat în discuție în rândul factorilor de decizie, în condițiile în care rata sărăciei este extrem de mare în rândul populației.

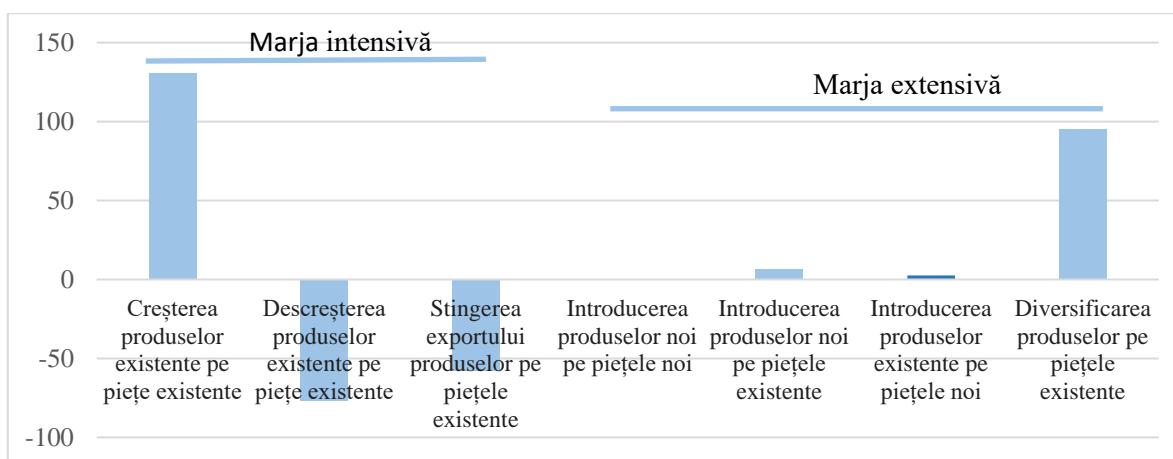


Figura 1.8. Creșterea exporturilor Republicii Moldova de-a lungul marjei intensive și extensive, 2011-2021, p.p.

Sursa: Elaborată de autor pe baza datelor WITS.

Exporturile moldovenești pe categorii de produse indică o structură slab diversificată și un grad, relativ înalt de concentrare comparativ cu țările de referință membre ale UE: țările Baltice, România și Slovacia. Numărul produselor exportate, dezagregat la nivel de 6 cifre a SA (tranzacții cu valoare mai mare de 10,000 USD), reprezintă în Republica Moldova circa 50-60% din gama de produse exportată de către Țările Baltice, Slovenia și România. La aceasta se adaugă și gradul de concentrare semnificativ mai înalt al exporturilor pe categorii de produse, măsurat prin indicele HHI (Fala, V., Fala, A., 2019).

În pofida faptului că exporturile moldovenești au reușit să penetreze mai multe piețe, iar gradul de concentrare a exporturilor, inclusiv IHH pe piețe s-a diminuat în profil regional, comparativ cu țările din Europa Centrală, Republica Moldova indică performanțe semnificativ mai reduse atât în ceea ce privește numărul piețelor de desfacere, cât și concentrarea acestora.

Analizând evoluțiile din ultimii 10 ani, relatăm că exporturile cresc datorită majorării volumelor produselor din coșul existent pe piețele tradiționale și diversificarea produselor tradițional exportate pe piețele de export existente. Introducerea produselor noi sau penetrarea piețelor noi are o influență extrem de mică asupra dinamicii exporturilor, în timp ce capacitatea redusă de menținere și creștere a prezenței pe piețele tradiționale de desfacere și stingerea produselor exercită o influență puternic negativă.

De altfel, rata de supraviețuire a companiilor exportatoare din Republica Moldova este mai mică în comparație regională pe lângă populația de întreprinderi mică și participarea redusă a acestora în activitatea de export (Banca Mondială, 2019). Cota companiilor exportatoare, dar și densitatea întreprinderilor noi create la 10000 de persoane economic active sunt relativ mici în Moldova în comparație regională (Banca Mondială, 2019), ceea ce ar putea constitui o explicație pentru diversificarea redusă a exporturilor și pentru valoarea mică a acestora. Deși anual peste 200 de companii stabilesc relații noi de export (a căror valoare este mai mult de 10 mii USD), în anul următor, de fapt supraviețuiesc mai puțin de jumătate. Sustenabilitatea acestora scade în anii următori, în special în condiții de criză, Republica Moldova fiind o țară mică expusă frecvent diferitor șocuri interne și externe. Începând cu anul 2013, cea mai mare rată de supraviețuire la 1, 2, 3 ani a fost înregistrată pentru relațiile comerciale noi stabilite în anul 2016. În acel an, din 282 de relații comerciale noi, în anul 2017 au supraviețuit 57,8%, în 2018 – 46,8%, în 2019 – 46,5%, iar în 2020, în condițiile crizei mondiale, doar circa 4 relații din 10 au reușit să supraviețuiască. În același timp, seriile de date indică asupra faptului că se poate întâmpla ca unele relații să „reînvie” în

următorii ani, aspect important care trebuie luat în considerație de către factorii de decizie din mai multe perspective. De asemenea este necesar să fie asigurată monitorizarea și continuitatea măsurilor de politici implementate în vederea creșterii exporturilor, întrucât rezultatele acțiunilor realizate se pot materializa într-un termen mai lung de un an. Pentru a asigura sustenabilitatea eforturilor autorităților publice și a antreprenorilor de majorare a exporturilor, susținute prin politici publice este necesară o monitorizare a programelor realizate la faza de post implementare. În cazul Republicii Moldova, importanța politicilor de susținere a relațiilor noi de export în următorii 5 ani în vederea sporirii șanselor acestora de supraviețuire este mare, dat fiind decalajele majore comparativ cu țările din Europa Centrală și de Sud-Est, unde rata de supraviețuire la 5 ani depășește 50%, iar în Polonia aceasta constituind 74% pentru relațiile comerciale noi stabilite în anul 2016.

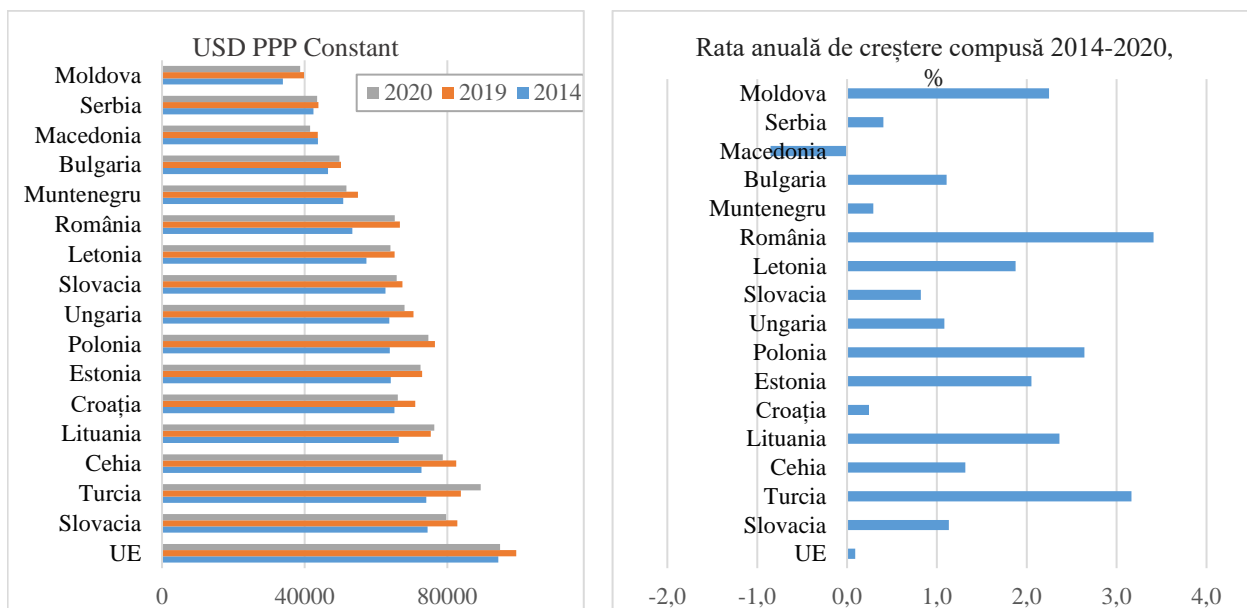


Figura 1.9. Productivitatea muncii în profil regional

Sursa: Calculele autorului pe baza datelor Băncii Mondiale privind PIB-ul în profil regional, ale BNS referitor la PIB-ul și populația ocupată în RM, Eurostat privind populația ocupată în țările europene de referință.

Cota mică de piață internațională și performanța redusă a celorlalți indicatori ce reflectă competitivitatea exporturilor se explică prin nivelul mic al producției cauzat de o valorificare mică a factorilor de producție disponibili, inclusiv cel uman și discrepanțele majore în productivitatea muncii (figura 1.10).

Sectorul manufacturier are o pondere mică în economia națională. În același timp, agricultura care în general, generează o productivitate joasă comparativ cu industria și serviciile este un sector supradimensionat, reprezentând o activitate de bază în mediul rural unde locuiește cea mai mare parte a populației țării. În industrie, cota activităților cu intensitate înaltă în tehnologii este extrem de mică, de altfel ca și în exporturi. În același timp, producția, obținută per angajat în activitățile cu intensitate medie-înaltă în tehnologii este, în medie, inferioară chiar și industriilor tradiționale autohtone, a căror intensitate tehnologică este joasă la nivel internațional – industria alimentară și de fabricare a băuturilor. Pe parcursul ultimelor 2 decenii am atestat o dezvoltare a unor industrii manufacturiere datorită integrării țării în lanțurile valorice internaționale din cauza forței de muncă ieftine, avantaj care se epuizează și nu soluționează problema emigrației populației în vârstă aptă de muncă și a generațiilor mai tinere, a asigurării populației cu venituri din surse sustenabile. Totodată, intensitatea capitalului este redusă, iar mediul de afaceri este puțin atractiv

atât pentru investițiile private locale, cât și cele străine. Productivitatea totală a factorilor care a constituit un motor al creșterii economice în anii 2000, în care economia a început să se relanseze după o perioadă lungă de recesiune în ultimul deceniu are o contribuție tot mai mică la creșterea producției (World Bank, 2019; INCE, 2019). În același timp, creșterea economică conturează o traiectorie de temperare pe termen lung.

Multiple chestionare realizate în ultimii ani de către diverse instituții au identificat o serie de constrângeri critice care împiedică diverse categorii de întreprinderi: locale, cu capital străin, din domeniul serviciilor sau procesării, firme exportatoare să își desfășoare afacerile, corespunzător procesul investițional și majorarea productivității (World Bank, 2019, World Bank 2013, BIS, 2019, INCE, 2021). Instabilitatea politică și identificarea forței de muncă cu o educație adecvată cerințelor antreprenorilor, la care se adaugă calitatea justiției în cazul întreprinderilor cu activitate de procesare și cu export direct, sunt cele mai stringente bariere în desfășurarea afacerilor, periclitând procesul investițional. În special companiile locale sunt afectate puternic de astfel de constrângeri precum accesul la finanțare, taxele și impozitele, sectorul informal care are o extindere mare în economia națională. Incluziunea financiară este redusă în Republica Moldova, iar aceasta este explicată de nivelul redus al veniturilor populației, ponderea înaltă a sectorului informal, prevalarea împrumuturilor pentru consum, dar și educația financiară redusă a populației adulte și nivelul jos de cunoștințe privind produsele financiare, obligațiile, responsabilitățile beneficiarilor ce rezultă din utilizarea acestora (Cociug V., Turcan-Munteanu N., 2021).

Întreprinderile exportatoare se confruntă cu multiple impedimente particulare asociate activității de export precum:

1. Cadrul de reglementare în domeniul vamal;
2. Nivelul jos al competențelor esențiale în activitatea de export ce se referă la: cunoașterea limbilor străine, obținerea informațiilor privind piețele străine, identificarea partenerilor străini, contactarea acestora, menținerea legăturilor cu partenerii și consumatorii externi;
3. Abilitățile manageriale reduse de dezvoltare a activităților inovative, ce generează o productivitate înaltă și de organizare a activității de export – identificare, menținere a clienților pe piețele externe;
4. Accesul redus la tehnologiile moderne de producere care necesită capital uman și resurse financiare;
5. Resursele de finanțare a afacerilor sunt mici și determină o flexibilitate redusă a producătorilor locali de a se adapta termenilor de plată a clienților;
6. Costurile de producere mari și dificultatea obținerii economiilor de scară, dimensiunea mică a producătorilor și a pieței de desfacere;
7. Sofisticarea mică a afacerilor caracterizate prin cooperarea redusă dintre întreprinderi și universități, subdezvoltarea clusterelor limitează activitatea inovatoare a întreprinderilor exportatoare;
8. Nivelul redus de asociere a afacerilor;
9. Calitatea joasă a produselor și percepția negativă a consumatorilor străini față de produsele locale. Acest lucru rezultă atât din modernizarea lentă a infrastructurii calității, de conștientizarea redusă a multor producători privind beneficiile conformării proceselor de producție și a produselor standardelor internaționale de calitate, costurile înalte de implementare a standardelor internaționale (OECD, 2020);
10. Serviciile de logistică și distribuție disponibile sunt de o calitate redusă (LPI);
11. Vizibilitatea redusă a producătorilor locali în străinătate.

Capitolul 3 „Managementul competitivității exporturilor în Republica Moldova” cuprinde analiza managementului competitivității exporturilor în Republica Moldova, inclusiv analiza cadrului instituțional și de politici existent pentru susținerea creșterii exporturilor. În cadrul acestui capitol, autorul a formulat câteva direcții prioritare de acțiune pentru factorii de decizie în

vederea sporirii competitivității exporturilor.

Cadrul de politici publice existent în Republica Moldova până în anul 2020 a fost orientat spre creșterea rolului investițiilor și exporturilor la creșterea economică, nemijlocit spre majorarea competitivității exporturilor. Corespunzător, mai multe instituții de stat din Republica Moldova au fost antrenate în implementarea politicilor ce au drept scop direct controlul și asigurarea creșterii exporturilor.

Ministerul Dezvoltării Economice și Digitalizării (MDED), care pe parcursul deceniului precedent și-a schimbat de mai multe ori denumirea, este responsabil de formularea politicii economice și împreună cu alte instituții: Ministerul Finanțelor, Serviciul Vamal, Ministerul Afacerilor Externe, contribuie la dezvoltarea politicii comerciale. Instituția deține un rol major în implementarea documentelor de politici în domeniul vizat, în responsabilitatea acesteia fiind: tehnologia informației și economia digitală, dezvoltarea afacerilor, comerțul intern, industria, infrastructura calității și supravegherea pieței, cooperarea economică internațională, atragerea investițiilor și promovarea exporturilor. MDED, anterior Ministerul Economiei și Infrastructurii a coordonat activitatea **Consiliului pentru Competitivitate**, creat prin HG nr. 676 din 20.02.2014. Scopul Consiliului pentru Competitivitate includea: coordonarea, monitorizarea și evaluarea procesului de implementare a Foii de parcurs pentru ameliorarea competitivității Republicii Moldova și monitorizarea procesului de implementare a Strategiei naționale de atragere a investițiilor și promovare a exporturilor pentru anii 2016-2020 și a Planului de acțiuni pentru implementarea acesteia, aprobate prin Hotărârea Guvernului nr. 511 din 25 aprilie 2016.

Agencia de Investiții (AI), anterior *Organizația pentru Atragerea Investițiilor și Promovarea Exporturilor* este autoritatea administrativă centrală din subordinea Guvernului, care are misiunea de a implementa politicile statului în domeniile de promovare, atragere și localizare a investițiilor, de promovare a exportului și a turismului. Instituției date i-a fost atribuit un rol major alături de MDED în implementarea Strategiei naționale de atragere a investițiilor și de promovare a exporturilor pentru anii 2016-2020. Ținând cont de obiectivele Programului de Dezvoltare Strategică a Agenției pentru perioada anilor 2022-2026, elaborat cu participarea autorului, AI trebuie să faciliteze creșterea substanțială a investițiilor în economie, nemijlocit străine și îmbunătățirea calității portofoliului proiectelor investiționale; să ofere întreprinderilor asistență și servicii care va permite creșterea numărului de exportatori, va determina diversificarea acestora sub aspectul piețelor de desfacere și a produselor, va susține creșterea exporturilor de produse procesate, cu intensitate medie și înaltă în tehnologii, servicii scientintensive și menținerea întreprinderilor pe piețele penetrate (Programul de dezvoltare strategică al Agenției de investiții 2022-2026, 2021). Autorul demersului științific a avut o contribuție directă la elaborarea obiectivelor date, participând în cadrul proiectului “Developing the SME sector development policy and updating institutional development programs of the Moldovan Small and Medium Enterprise Development Organization (ODIMM) and Moldovan Investment Agency (MIA)”, implementat cu suportul financiar al Băncii Mondiale “Ameliorarea competitivității” în anul 2021.

Organizația de Dezvoltare a Antreprenoriatului (ODA), anterior ODIMM, este instituția publică din subordinea Ministerului Dezvoltării Economice și Digitalizării, responsabilă de elaborarea și implementarea diverselor programe de dezvoltare a IMM-urilor: acordarea serviciilor de consultanță și instruire acestui grup de întreprinderi pe diverse domenii, dezvoltarea incubatoarelor de afaceri și crearea clusterelor, susținerea asociațiilor și instituțiilor de suport în afaceri etc. Activitatea acesteia ar trebui calificată ca indispensabilă în susținerea financiară și informațională a populației în vederea creării și dezvoltării afacerilor prin oferirea suportului necesar diverselor grupe-țintă: persoane revenite din străinătate sau persoanele care primesc

remitențe, femei, tineri etc. În prezent, instituția implementează 8 programe relevante în vederea susținerii antreprenoriatului și a competitivității întreprinderilor oferind suport întreprinderilor în domeniile, precum: ecologizarea, transformarea digitală, re tehnologizarea și internaționalizarea afacerilor, nemijlocit susținerea inovațiilor digitale și start-up-urilor tehnologice. Prin urmare, activitatea ODA se intersectează cu cea a AI, prima fiind implementatoarea programului de susținere a afacerilor cu potențial înalt și de internaționalizare a acestora. ODA este instituția responsabilă și de Gestiunea Fondului de Stat de Garantare a Creditelor pentru IMM-uri, a cărei misiune este de a facilita accesul IMM-urilor care nu dispun de suficient gaj prin emiterea garanțiilor financiare în favoarea entităților din sectorul financiar în scopul garantării creditelor/împrumuturilor (HG nr. 828 din 20.08.2018).

Ministerul Afacerilor Externe prin mandatul său are un rol major în stabilirea și dezvoltarea politicii comerciale a statului. Acesta coordonează activitatea organelor centrale de specialitate și a altor autorități administrative ale Republicii Moldova în vederea stabilirii și dezvoltării relațiilor cu alte țări; înaintează propuneri privind inițierea, negocierea, semnarea, ratificarea, aprobarea sau acceptarea acordurilor internaționale, precum și monitorizează și implementează prevederile acestora; analizează situația internă și externă a statelor cu care Republica Moldova întreține relații diplomatice și identifică oportunitățile de dezvoltare a relațiilor comercial-economice cu aceste state¹. Conform SNAIPE 2016-2020, MAEIE, alături de AI, deține rolul major în consolidarea diplomației economice, ceea ce este important pentru promovarea exporturilor pe piețele străine.

Ministerul Finanțelor și Serviciul Vamal, subordonat Ministerului Finanțelor, sunt alte două instituții extrem de importante care asigură formarea și implementarea cadrului de reglementare fiscal-vamal, care este un factor de importanță majoră asupra mediului de afaceri și, nemijlocit a companiilor producătoare ce exportă.

Politica economică a statului și, nemijlocit, cea comercială promovată până în prezent este orientată spre liberalizarea comerțului exterior, atragerea investițiilor străine și susținerea creșterii exporturilor. Liberalizarea comerțului reprezintă una dintre reformele inițiale de bază alături de liberalizarea prețurilor, privatizarea, politica concurențială, restructurarea și guvernarea corporativă, de implementarea cărora depinde succesul tranziției la economia de piață (EBRD) și pe care Republica Moldova a implementat-o cu succes.

Strategia Națională de Dezvoltare (SND) ”Moldova 2020” viza modificarea paradigmei de dezvoltare (bazată pe remitențe, consum și importuri) și accelerarea creșterii economice prin promovarea unui model de dezvoltare bazat pe creșterea și valorificarea investițiilor în capital fix, majorarea productivității muncii și dezvoltarea industriilor exportatoare de bunuri și servicii (Legea nr. 166 din 11.07.2012).

Implementarea SND „Moldova 2020” a fost posibilă prin realizarea unui set complex de documente de politici. Așadar, au fost elaborate și implementate mai multe documente de politici pentru dezvoltarea mediului de afaceri – pentru ameliorarea competitivității acestuia pe plan național și internațional și stimularea internaționalizării acestuia: Strategia reformei cadrului de reglementare a activității de întreprinzător pentru anii 2013-2020 și Planurile de acțiuni aferente, aprobate prin Hotărârea Guvernului nr.1021 din 16.12.2013; Strategia de dezvoltare a sectorului întreprinderilor mici și mijlocii pentru anii 2012-2020 și Planurile de acțiuni aferente, aprobate prin Hotărârea Guvernului nr.685 din 13.09.2012; Strategia inovațională a Republicii Moldova pentru perioada 2013-2020 „Inovații pentru competitivitate” și Planul de acțiuni aferent, aprobate prin Hotărârea Guvernului nr.952 din 27.11.2013 (IEP, 2019).

¹ <https://mfa.gov.md/ro/content/mandat>

În perioada anilor 2014-2019 a fost implementată Matricea de politici a Foi de parcurs pentru ameliorarea competitivității Republicii Moldova. Matricea de politici a cuprins un set complex de acțiuni, compartimentate pe 10 domenii prioritare: „resursele umane, accesul la resursele financiare, infrastructura transporturilor, infrastructura energetică, infrastructura calității, societatea informațională, facilitarea comerțului, impozitarea și administrarea fiscală, știință, tehnologii și inovații, concurența” (H.G. nr. 4 din 14.01.2014).

În anul 2014 a început implementarea Acordului de Asociere cu UE, care, de asemenea, include o agendă complexă de reforme ce urmează să influențeze pozitiv productivitatea, creșterea economică și competitivitatea exporturilor.

Strategia națională de atragere a investițiilor și de promovare a exporturilor pentru anii 2016-2020 și Planul de Acțiuni pentru implementarea acesteia (în continuare – SNAIPE 2016-2020) sunt o componentă a politicii comerciale a Republicii Moldova și au fost concepute pentru a contribui la sporirea valorică și diversificarea structurală a exporturilor moldovenești, asigurând continuitatea strategiilor anterioare în domeniul promovării exporturilor și atragerii investițiilor. Obiectivele generale ale SNAIPE 2016-2020 erau orientate spre câteva constrângeri majore cu care se confruntă investitorii și exportatorii: „cadrul de reglementare ce influențează direct investițiile și exportul; capitalul uman, în special pentru industriile exportatoare; infrastructura industrială; suplimentarea disponibilităților financiare ale companiilor pentru susținerea proiectelor investiționale și de export (prevăzând câteva programe țintite); accesul la informații utile pentru inițierea și promovarea proiectelor investiționale și promovarea exporturilor; asigurarea cadrului instituțional necesar pentru implementarea programelor sus-menționate, dar, în general, a politicii în domeniu” (HG nr. 5011 din 25.04.2016).

Fundamentele legislației vamale sunt puse de Codul Vamal al Republicii Moldova (nr. 1149 din 20.07.2000) și Legea nr. 1380 din 07.05.1998 privind tariful vamal. Începând cu anul 2023 intră în vigoare noul Cod Vamal nr. 95 din 24.08.2021 care transpune parțial reglementările vamale ale UE în conformitate cu angajamentele asumate de Republica Moldova prin acordul de Asociere Republica Moldova – Uniunea Europeană. Atât codul vechi cât și noua sa ediție prevăd mai multe regimuri vamale speciale, de ex., zonele economice libere și perfecționarea activă care susțin stimularea producției de export prin scutirea de taxe vamale a importului de materii prime pentru producerea bunurilor care sunt, ulterior, exportate/reexportate. Acest lucru este important în contextul în care cota antreprenorilor locali, care utilizează materii prime străine și ponderea materiei prime străine în producția locală, este semnificativ mai mare în Moldova comparativ cu țările din Europa și Asia Centrală și media pentru toate statele pentru care a fost realizat studiul Enterprise Survey 2019. Astfel, în Moldova, conform studiului, 76,8% din întreprinderile chestionate utilizează materie primă importată, iar aproximativ 53% din materia primă utilizată este de import (Banca Mondială, 2019). În prezent, Republica Moldova are semnate acorduri de liber schimb cu 45 de state și acorduri preferențiale de comerț, cu încă 6 state mari.

Politicile sus menționate aveau ca sarcină să influențeze pozitiv performanța economiei naționale, diminuarea discrepanțelor în ceea ce privește veniturile pe cap de locuitor comparativ cu țările dezvoltate din Europa, nemijlocit prin stimularea creșterii exporturilor.

Totodată, în perioada tranziției, accelerarea semnificativă a creșterii economice și obținerea unor rezultate plauzibile în ceea ce privește sporirea bunăstării populației nu s-au produs. Politicile promovate în ultimii ani, orientate spre ameliorarea competitivității, implementarea reformei cadrului de reglementare, susținerea businessului, inovațiilor, exporturilor nu au soluționat necesitățile de stimulare a spiritului antreprenorial și investițiilor și nu au determinat o îmbunătățire semnificativă a competitivității exporturilor.

Competitivitatea exporturilor constituie expresia productivității la nivelul unei economii,

care în Republica Moldova este extrem de mică comparativ cu țările din Europa Centrală, decalajul fiind mai pronunțat față de media țărilor UE. Pe de altă parte, productivitatea agregată este un subiect, relativ, puțin analizat pe plan național, inclusiv influența diferitor factori asupra productivității. La moment, nu au fost identificate studii care ar analiza eficiența alocativă în Republica Moldova la nivel național care, conform studiilor recente internaționale este o variabilă explicativă a temperaturii creșterii productivității în UE și a competitivității exporturilor în perioada ce a urmat criza mondială de la finele anilor 2000.

Raportul de evaluare intermediară a impactului Strategiei Naționale de Atragere a Investițiilor și de Promovare a Exporturilor implementată în perioada anilor 2016-2020 prezintă o imagine insuficient de clară cu privire la efectele produse de acțiunile realizate de-a lungul lanțului de rezultate.

Evaluarea intermediară a impactului Strategiei Naționale de Atragere a Investițiilor și de Promovare a Exporturilor implementată în perioada anilor 2016-2020 asupra dezvoltării economiei naționale a permis formularea câtorva concluzii importante pentru elaborarea și implementarea viitoarelor politici în domeniu:

- În procesul de implementare a Strategiei s-au înregistrat progrese în ceea ce privește îmbunătățirea politicii fiscale; digitizării serviciilor publice; dezvoltării ghișeelor unice și a sistemelor de raportare electronică; susținerii procesului de dezvoltare a ZEL-urilor și parcurilor industriale; crearea „Moldova IT park”; dezvoltarea instrumentelor de sprijin informațional pentru exportatori; aprobarea regulamentului privind subvenționarea cererii locurilor de muncă ș.a.
- Obiectivele stabilite în Strategie sunt relevante, în particular care țin de îmbunătățirea cadrului de reglementare a afacerilor și a celui statistic existent; satisfacerea cererii cu forță de muncă; dezvoltarea programelor pentru susținerea investițiilor ce asigură creșterea capacităților de producere și de export; dezvoltarea cadrului instituțional care să asigure implementarea unor astfel de programe, etc.
- Doar o parte din acțiunile planificate a fi realizate integral în perioada anilor 2016-2018 au fost implementate conform datelor disponibile de la instituțiile implementatoare la începutul anului 2020. Alte acțiuni au fost realizate parțial, fie au fost implementate cu caracter continuu, fiind ignorată în unele cazuri asigurarea continuității și consecutivității implementării acțiunilor și depășiți cu mult termenii de implementare, fie nu au fost implementate. Acest lucru a condus la faptul că o parte din obiective nu au fost realizate, ceea ce înseamnă o eficacitate redusă a implementării Strategiei.
- Există decalaje majore între țintele stabilite în documentul de politici și rezultatele obținute efectiv pentru majoritatea indicatorilor de impact din grila de reforme, aferenți activității MIEPO/AI și a indicatorilor de rezultat asupra economiei.
- MIEPO/Agenciei de Investiții a trecut în deceniul precedent prin multiple schimbări, iar activitatea acesteia nu a fost reorganizată în sensul realizării indicatorilor de impact planificați: creșterea semnificativă a valorii proiectelor investiționale, activității de export și locurilor de muncă create direct și indirect prin implementarea acestora.

Cu precădere, dezvoltarea ZEL-urilor și a cadrului de reglementare a acestora, deopotrivă cu activitatea de atragere a investitorilor în aceste zone desfășurată de MIEPO pe parcursul a mai multor ani, au permis consolidarea eforturilor anterioare de stimulare a creării capacităților de producție naționale pentru creșterea exporturilor.

Saltul brusc al investițiilor în anii 2016-2017 în cadrul unor ZEL-uri au determinat majorarea semnificativă a numărului de salariați și a veniturilor din vânzări în această perioadă, destinate preponderent piețelor externe. În perioada dată a sporit semnificativ ponderea ZEL-urilor

în valoarea exporturilor de bunuri și servicii exportate la nivel național. În același timp, se atestă decalaje majore în ceea ce privește performanța ZEL-urilor amplasate în diferite regiuni, ceea ce indică asupra faptului că conceptul de ZEL nu reprezintă prin sine formula succesului în ceea ce privește promovarea ISD și a exporturilor.

Estimările empirice au permis identificarea unei relații pozitive de cauzalitate dintre investițiile străine directe, valoarea adăugată brută și exportul de bunuri în perioada dată. Creșterea ISD cu 1 p.p. în Republica Moldova contribuie la sporirea valorii adăugate cu 0,14 p.p și la creșterea exportului cu 0,13 p.p. (Stratan A., Fala V., Ianioglo A., Gutium T., Toaca Z., Timuș A., 2020). În același timp, exporturile și creșterea economică influențează doar într-o măsură mică valoarea fluxurilor de ISD atrase în economia națională. O explicație este creșterea economică lentă și multiplele constrângeri ce influențează negativ oferta, intimidând activitatea investițională și inovațională (Toaca Z., Fala V., 2022).

În acest context, e de menționat că țintele indicatorilor investiționali în SNAIPE 2016-2020 nici pe departe nu au fost atinse, contul curent rămâne a fi nesustenabil, iar calitatea exporturilor de bunuri nu s-a modificat semnificativ. La fel, progresele sunt modeste în ceea ce privește diversificarea exporturilor și sustenabilitatea acestora pe piețele externe.

Estimările indică asupra faptului că Republica Moldova urmează mai cu seamă un model de dezvoltare în care creșterea economică influențează exporturile decât unul în care exporturile determină creșterea economică. Exporturile influențează creșterea economică pe termen mediu, iar influența este deocamdată mică (Toaca Z., Fala V., 2022) ceea ce indică asupra faptului că eforturile trebuie să fie orientate pe creșterea numărului de întreprinderi ce generează o productivitate înaltă, orientate spre export, iar acțiunile de promovare a exporturilor trebuie să fie sustenabile în timp. Importanța mică acordată creșterii valorii adăugate per angajat a întreprinderilor și realocării resurselor către activitățile ce pot genera o productivitate înaltă în cadrul politicilor publice de dezvoltare a antreprenoriatului și exportului cauzează pierderea aspectului calitativ al creșterii economice, a exporturilor, a investițiilor, a locurilor de muncă create.

Liberalizarea comerțului exterior deși, presupune multiple avantaje pentru dezvoltarea economică, trebuie să fie pliată sub obiectivul de majorare a productivității. În Republica Moldova, produsele intermediare, altele decât cele agroalimentare și bunurile de capital sunt supuse unui tarif comercial, în medie, mai mic comparativ cu produsele agroalimentare și de consum (tabelul 1.1). În același timp, în comparație regională, în pofida unei cote destul de mici a importurilor de bunuri capitale în valoarea totală a importului de bunuri, tariful mediu efectiv aplicat este semnificativ mai mare comparativ cu țările Baltice și România. Tariful este mare și comparativ cu unele țări de referință din Europa de Sud-Est, de ex., Georgia care a devenit un reformator de succes și o destinație atractivă pentru ISD. Legislația fiscal-vamală acordă facilități importatorilor de bunuri capitale (Codului fiscal art. 103, p.29, Tariful vamal art.28, p. q²), care însă presupune niște proceduri administrative mai complexe pentru antreprenori.

Republica Moldova dispune de un nivel de protecție tarifară a pieței locale de importuri, relativ superior comparativ cu țările membre ale UE, Ucraina, Albania și Muntenegru. În același timp, Uniunea Europeană are instituit un sistem solid de protecție al pieței locale prin măsuri netarifare, care însă lipsește în Republica Moldova și întârzie să se dezvolte, fiind un factor care distorsionează concurența locală și descurajează producția autohtonă, competitivitatea exporturilor. Carențele existente în ceea ce privește asigurarea cadrului de management strategic pentru realizarea viziunii de dezvoltare a țării pe termen lung este un alt factor extrem de important în gestiunea exporturilor. Până în anul 2020 au fost elaborate numeroase documente de politici publice care s-au suprapus în acțiuni și au solicitat multiple eforturi din partea instituțiilor publice în implementare acestora care depășesc

resursele disponibile. Unele documente de politici sunt elaborate fără o evaluare adecvată a impactului ex-ante care ar permite identificarea celor mai stringente necesități ale grupelor țintă pentru a obține rezultatele și impactul dorit. La fel, există o coordonare slabă dintre diverse documente de politici elaborate de diferite instituții publice. Ori impactul și sustenabilitatea Strategiei de dezvoltare economică poate fi asigurată prin înregistrarea progreselor și în alte domenii, de ex., educația și sănătatea. Neacoperirea financiară a acțiunilor planificate și deficitul resurselor umane cu competențe necesare implementării integrale a Strategiilor reprezintă alte cauze majore care nu au permis implementarea corespunzătoare a documentelor de politici. Procesul de monitorizare și evaluare a documentelor de politici pare să nu asigure utilitatea prevăzută în vederea asigurării eficacității și eficienței implementării documentelor de politici. De altfel, de cele mai dese ori rapoartele de monitorizare fie lipsesc, fie sunt sumare și nu sunt elaborate conform unor criterii comun agreeate pentru a oferi informații relevante și la timpul oportun întru actualizarea documentelor de politici. La fel, acestea nu includ informații privind resursele umane și financiare implicate în realizarea planurilor de acțiuni care ar permite evaluarea eficienței politicilor.

Tabelul 1.1. Profilul tarifar al Republicii Moldova pentru bunurile importate conform destinației acestora, conform anului 2018

	Denumire produs	Destinația produsului	Media efectiv aplicată	Tarife plafon	MFN
111	Agroalimentare și băuturi – Primare, în special pentru industrie	Intermediare	9,23	12,09	9,41
112	Agroalimentare și băuturi – Primare, în special pentru consum gospodării	Consum	9,86	10,60	9,65
121	Agroalimentare și băuturi – Procesate, în special pentru industrie	Intermediare	10,63	18,32	10,78
122	Agroalimentare și băuturi – Procesate, în special pentru consum gospodării	Consum	11,80	10,78	10,12
2	Materiale industriale nespecificate în altă parte	Intermediare	4,23	5,42	3,92
31	Combustibili și lubrifianți – Primare	Intermediare	0,00	0,00	0,00
321	Benzină	Intermediar, consum	0,00	0,00	0,00
322	Alți combustibili	Intermediar	5,15	2,36	2,36
41	Bunuri capitale (excl. Echipamente de transport)	Capital	3,80	6,38	3,08
42	Bunuri capitale – Părți și accesorii	Intermediar	3,59	4,42	3,84
51	Automobile	Intermediar, consum	3,71	5,14	3,56
52	Alt echipament de transport	Capital, consum	2,92	2,17	3,13
53	Părți și accesorii	Intermediar	5,32	5,54	4,92
6	Bunuri de consum nespecificate în altă parte	Consum	8,97	9,30	9,12

Sursa: Elaborat de autor în baza datelor WITS, *Tariff and Trade Analysis*.

O constrângere în planificarea, monitorizarea și evaluarea documentelor de politici ce vizează domeniul economic este disponibilitatea redusă a unor date statistice suficient de dezagregate și organizate în serii de timp lungi. Această problemă s-a accentuat, în special, pe parcursul ultimilor ani ca urmare a realizării recensământului populației și a modificării metodologiei de calcul a multor indicatori socio-economici relevanți. Unele informații statistice nu se produc, de ex., demografia întreprinderilor în dinamică, nemijlocit activitatea întreprinderilor exportatoare, ceea ce face dificilă analiza necesităților și a rezultatelor diferitor categorii de întreprinderi; a constrângerilor cu care se confruntă și compararea performanțelor obținute cu alte state.

Cadrul instituțional pentru susținerea întreprinderilor și promovarea exporturilor este încă în curs de dezvoltare și puțin consolidat, iar coordonarea dintre acestea este slabă. Neimplementarea parțială a planului de acțiuni a SNAIPE 2016-2020, care trebuia să influențeze pozitiv competitivitatea exporturilor este cauzată, inclusiv, de reformarea MIEPO în Agenția de investiții și a capacităților reduse/nemijlocit lipsa mandatului de realizare a rezultatelor planificate, puse în sarcina instituției. În același timp, ODIMM, în prezent ODA, deținea un rol mai puțin important în acest exercițiu, care însă se consolidează continuu.

După expirarea termenului de implementare a SND “Moldova 2020” și a SNAIPE 2016-2020, abia la finele anului 2022 a fost aprobată noua Strategie de dezvoltare a țării pe termen lung. Aceasta este o etapă importantă în asigurarea cadrului de politici publice de dezvoltare a țării pe termen lung. În același timp nu a fost aprobată Strategia națională pentru o economie incluzivă, durabilă și digitală până în anul 2020-2030 (SEIDD 2030), programele naționale de dezvoltare a exporturilor, precum și în alte domenii relevante ce urmează să asigure implementarea SEIDD 2030, dar și a Strategiilor din domenii conexe, relevante (educație, sănătate, știință și inovații etc.). Or, implementarea coordonată a acestora trebuie să contribuie la ameliorarea competitivității naționale și asigurarea unei creșteri economice inteligente, sustenabile și incluzive, iar prin urmare bunăstarea populației – viziunea Strategiei Naționale de Dezvoltare „Moldova Europeană 2030”.

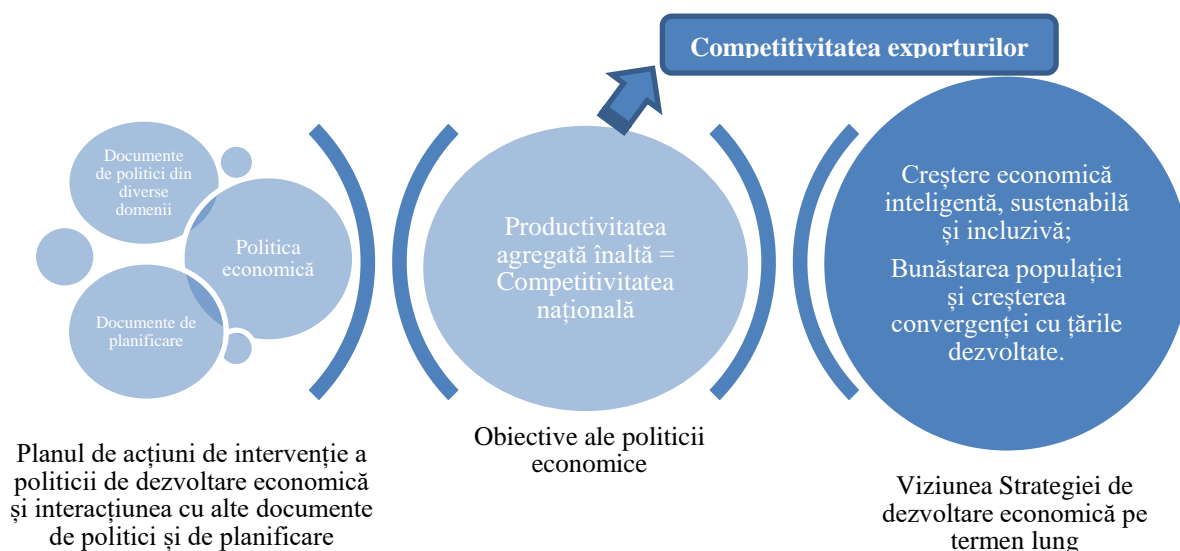


Figura 1.10. Mecanismul de producere a rezultatelor politicii economice asupra competitivității exporturilor

Sursa: Elaborată de autor.

Politica economică orientată spre susținerea creșterii numărului de întreprinderi, inclusiv care generează o valoare adăugată înaltă per angajat (peste media pe economie), creșterea educației populației în domeniul internaționalizării afacerilor, finalizarea ajustării infrastructurii de calitate, dezvoltarea diplomației economice și a imaginii de țară ar contribui la creșterea competitivității exporturilor. Sporirea competitivității exporturilor se va exprima într-o creștere accelerată a valorii exporturilor care va majora pe de o parte cota mondială de piață, diminuând discrepanțele cu alte economii europene cu dimensiuni apropiate și diminuarea deficitului contului curent raportat la PIB.

În Republica Moldova sunt necesare programe ce au drept scop diversificarea economiei concomitent cu consolidarea capacităților productive a întreprinderilor existente, ce le va face mai reziliente și va permite realocarea resurselor în activități ce generează o valoare adăugată înaltă.

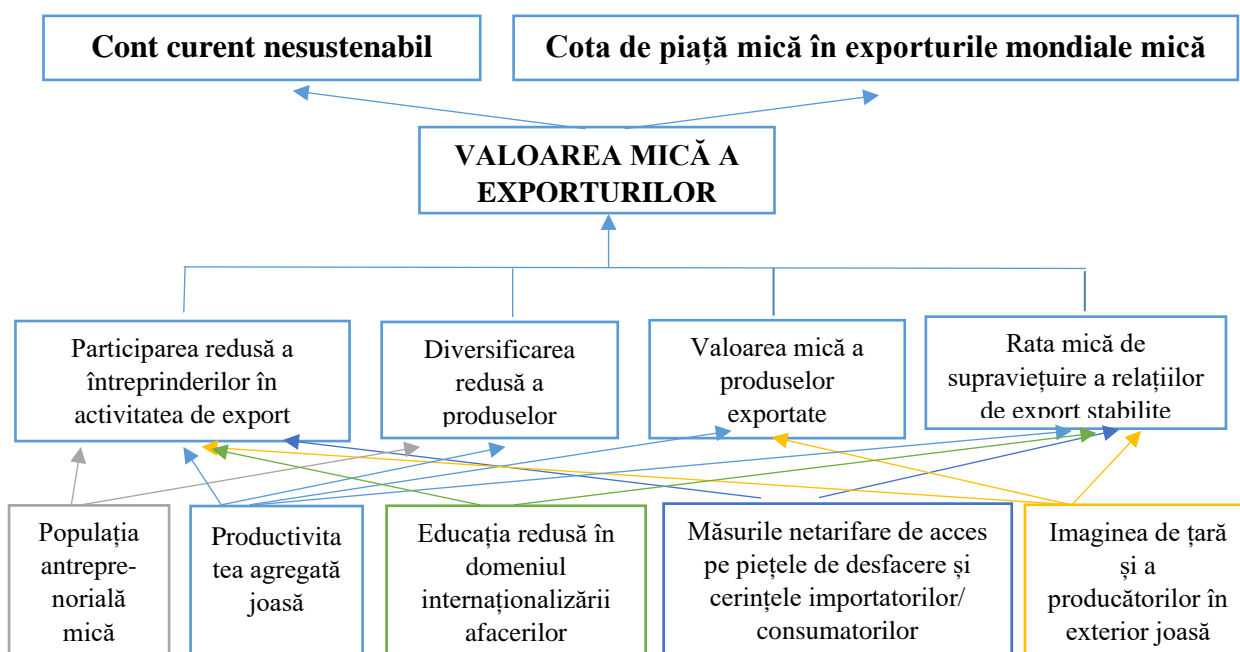


Figura 1.11. Cauzele și efectele valorii mici a exporturilor în Republica Moldova

Sursa: Elaborată de autor.

Pentru ameliorarea competitivității exporturilor în Republica Moldova sunt necesare, în primul rând, o serie de inițiative politice ce vor influența mediul de afaceri pe orizontală, îmbunătățind demografia antreprenorială și impulsionează activitatea investițională și inovațională a întreprinderilor. Reieșind din constrângerile care diminuează competitivitatea exporturilor moldovenești, obiectivele relevante identificate, necesitățile de politici, precum și din bunele practici internaționale analizate, pot fi sugerate câteva acțiuni relevante pentru a majora competitivitatea exporturilor moldovenești (tabelul 1.2). În considerație sunt luate și acțiunile nerealizate sau realizate parțial din cadrul Planului de acțiuni pentru implementarea Strategiei de Atragere a investițiilor și de promovare a exporturilor pentru anii 2016-2020 care rămân a fi relevante în continuare.

Tabelul 1.2. Recomandări de măsuri publice pentru sporirea competitivității exporturilor

Acțiune	Provocare	Indicatori de produs
<p>Efectuarea unei evaluări cuprinzătoare a legislației naționale pentru a înlătura cauzele litigiilor dintre investitori și autoritățile publice, ținând cont de constrângerile cu care se confruntă diverse categorii de antreprenori: locali, străini, întreprinderi mari sau IMM. Implementarea Planului de acțiuni pentru eliminarea lacunelor din legislația națională în baza analizei efectuate, conform pct.1 al Planului de acțiuni al SNAIPE 2016-2020, cu actualizarea continuă a acestuia (<i>acțiune adaptată în cadrul SNAIPE 2016-2020</i>).</p>	<p>Republica Moldova se numără printre statele europene unde costul desfășurării afacerilor este unul, relativ, înalt. Întreprinderile se confruntă cu o serie de constrângeri care rezultă din necesitatea respectării reglementărilor în vigoare și din interacțiunea cu autoritățile publice, soluționarea diferendelor care apar. O analiză a constrângerilor antreprenorilor de diverse categorii ar permite adoptarea unor măsuri focusate pe necesitățile acestora de inițiere și dezvoltare a proiectelor investiționale.</p>	<p>1) Evaluare efectuată anual. (2) Plan de acțiuni elaborat și aprobat de către Guvern. (3) Raportul de monitorizare al planului de acțiuni elaborat anual. (4) Plan de acțiuni actualizat anual.</p>
<p>Asigurarea funcționalității Consiliului pentru promovarea proiectelor investiționale de importanță națională, creat prin HG nr. 585 din 12.05.2016 (<i>acțiune adaptată din cadrul SNAIPE 2016-2020</i>).</p>	<p>În 2016 a fost creat Consiliul pentru promovarea proiectelor investiționale de importanță națională, însă acesta nu este funcțional. Pe de altă parte, se atestă o necesitate critică de stimulare a activității investiționale în țară și de a intensifica influxurile de ISD, inclusiv de a menține, extinde și crește productivitatea proiectelor atrase anterior în contextul provocărilor cauzate de criza actuală regională, dar și de oportunitățile oferite de către pandemia Covid-19.</p>	<p>(1) Proiecte investiționale monitorizate anual. (2) Rapoarte de monitorizare elaborate anual per proiect. (3) Decizii și recomandări emise privind atragerea, extinderea și creșterea valorii adăugate a bunurilor și serviciilor în cadrul proiectelor investiționale.</p>
<p>Consolidarea serviciului “Aftercare” în cadrul Agenției de investiții. Crearea unui cadru instituțional eficient și viabil de gestiune a reclamațiilor investitorilor. Elaborarea unei platforme electronice de suport tehnic (helpdesk) pentru investitori, care să conțină informații complete despre mecanismele de depunere a contestațiilor, soluționare a disputelor, despre precedentele existente, precum și despre cadrul juridic relevant (<i>acțiune din cadrul SNAIPE 2016-2020 adaptată</i>).</p>	<p>Atragerea, menținerea și extinderea proiectelor investiționale străine, dar și a celor locale trebuie să fie o prioritate pentru autoritățile competente în formularea și implementarea politicii economice și nemijlocit de atragere a investițiilor. Eficiența cadrului legal în soluționarea disputelor și contestarea reglementărilor sunt 2 constrângeri majore pentru mediul de afaceri, a căror presiune sporește în condițiile în care Moldova se plasează printre ultimele locuri în clasamentul ICG în ceea ce privește independența justiției, iar incidența corupției este înaltă. Ultimele 2 probleme pot fi soluționate prin reforme mult mai complexe și care ar putea dura.</p>	<p>(1) Serviciu funcțional creat. (2) Numărul de investitori asistați. (3) Numărul investitorilor satisfăcuți de serviciul primit. (4) Valoarea investițiilor în cadrul proiectelor extinse. (5) Platformă online de asistență tehnică a investitorilor elaborată și funcțională, numărul de vizitatori unici anual.</p>

<p>Integrarea în sistemul de învățământ secundar, profesional tehnic a unui curs obligatoriu de educație financiară și de implementare a unor proiecte ce ar permite tinerilor testarea abilităților de dezvoltare a afacerilor prin integrarea mai multor etape fundamentale ale acestui proces (nou).</p>	<p>Înțelegerea necesității implicării economice a populației pentru a avea un mod decent de trai, a rolului educației, a unor principii fundamentale macroeconomice și microeconomice este esențială pentru tinerele generații de a lua decizii mai bine informate în ceea ce privește selectarea viitoarei profesii, a abilităților necesare pentru o integrare mai bună pe piața muncii fie în calitate de angajat sau antreprenor.</p>	<p>(1) Curs elaborat și implementat.</p>
<p>Instituirea unui curs de instruire pe termen scurt/masterat, integrând profesori străini și reprezentanți ai Agențiilor de investiții, ai companiilor de succes pe piețele internaționale în domeniul Gestiunii Afacerilor Internaționale, prognozierii riscurilor în afacerile externe (nou).</p>	<p>Instruirea antreprenorilor în domeniul gestiunii afacerilor și internaționalizării acestora este indispensabilă în condițiile Republicii Moldova în vederea asigurării unor șanse mai mari de succes în concurența internațională.</p>	<p>1) Cursuri de instruire instituite. (2) Numărul persoanelor instruite. (3) Persoane instruite care s-au lansat pentru prima dată în activitate de export, au extins piețele de desfacere sau au mărit semnificativ exporturile pe piețele tradiționale.</p>
<p>Implementarea în experiența Republicii Moldova a regulamentului Consiliului UE nr. 1344/2011 din 19 decembrie 2019 privind suspendarea taxelor vamale comunitare pentru unele produse agricole, piscicole și industriale (nou).</p>	<p>Majoritatea produselor sunt scutite de taxele vamale la import în UE. Totodată, aceste taxe sunt suspendate temporar (total sau parțial) pentru unele produse, fără a afecta, însă, taxele anti-dumping în vigoare. Bunurile importate în regim de suspendare sunt în liberă circulație pe piața UE, la fel ca toate celelalte bunuri importante din punct de vedere juridic. Suspendările se acordă în mod normal pentru materii prime, semifabricate sau componente care nu sunt disponibile în UE. Ele nu sunt niciodată acordate pentru produsele finite. Pentru Republica Moldova o astfel de măsură ar contribui la diminuarea costurilor de producere, determinată de accesarea la prețuri mai mici a produselor intermediare de import.</p>	<p>(1) Studiu de identificare a mărfurilor care sunt utilizate în industrie în calitate de materie primă, părți componente care nu sunt produse pe piața locală sau sunt disponibile în cantități mici și sunt supuse taxelor vamale. (2) Emiterea unei decizii care ar indica asupra necesității suspendării tarifelor vamale pentru unele produse intermediare.</p>
<p>Lansarea unui proiect pilot de creare a unui Centru de competențe în industria agroalimentară sau TIC, care ar putea fi extins și către alte sectoare farmaceutică, electronică etc. (nou)</p>	<p>Această măsură care se aliniază practicilor europene ar contribui la intensificarea interacțiunii întreprinderilor cu instituțiile de cercetare, de învățământ în cazul în care integrează unități de cercetare care va produce o simbioză dintre necesitățile întreprinderilor pentru a deveni mai productive și rezultatele obținute în domeniul cercetării și inovării. Acest lucru ar fi o precondiție pentru promovarea unei creșteri economice inteligente și inclusive.</p>	<p>(1) Proiect pilot de creare a unui Centru de competențe implementat.</p>

<p>Elaborarea și implementarea unui instrument de testare a pregătirii antreprenorilor pentru export (nou).</p>	<p>Acest instrument ar putea fi elaborat cu suportul asistenței externe, după exemplu Danemarcei și oferit întreprinderilor gratuit pentru a testa pregătirea acestora pentru export prin răspunderea la mai multe întrebări ce țin de produs, piață, strategia de export (European Economic and Social Committee.; 2018)². Instrumentul respectiv ar fi util întreprinderilor atât la etapa de planificare a afacerilor, cât și de extindere a proiectelor investiționale, ceea ce ar permite întreprinderilor să înțeleagă mai bine necesitățile acestora pentru a se lansa în activități de export, pe de o parte, și de a diminua riscul de eșec în activitatea de export. Acest lucru ar fi util inclusiv prin crearea unor servicii publice, dar și private calitative axate pe necesitățile întreprinderilor pentru susținerea acestora în activitatea de export.</p>	<p>(1) Serviciu gratuit creat. (2) Întreprinderi beneficiare.</p>
<p>Conectarea start-up-urilor, întreprinderilor cu creștere accelerată cu investitorii străini (nou).</p>	<p>Această acțiune ar contribui la atragerea noilor surse de finanțare și competențe pentru dezvoltarea start-up-urilor, la integrarea acestora în cadrul lanțurilor valorice internaționale.</p>	<p>1) Număr de start-up-uri, firme cu creștere accelerată conectate cu investitorii străini. (2) Valoarea ISD atrasă. (3) Majorarea investițiilor realizate de start-up-uri, întreprinderile cu creștere accelerată. (4) Creșterea exporturilor întreprinderilor date.</p>
<p>Crearea unei instituții publice/serviciu responsabil de cercetarea celor mai bune practici și dezvoltarea instrumentelor financiare disponibile finanțării unui cerc cât mai larg de întreprinderi inovatoare și exportatoare (nou).</p>	<p>Relevanța acestei acțiuni este determinată de constrângerea majoră cu care se confruntă întreprinderile locale de a accesa finanțări externe.</p>	<p>1) Servicii de finanțare a investițiilor antreprenorilor diversificate. (2) Numărul antreprenorilor care au accesat fonduri externe pentru finanțarea investițiilor prin intermediul serviciilor date; (3) Creșterea exporturilor întreprinderilor deservite și a valorii adăugate per angajat creată de către acestea.</p>

Sursa: Elaborat de autor.

Pe lângă multiplele constrângeri ale antreprenorilor ce necesită o abordare pe orizontală din partea factorilor de decizie, în Republica Moldova sunt unele sectoare ce au un potențial sporit de a contribui la creșterea competitivității exporturilor.

Indicele compozit, elaborat de autor, a permis identificarea unor sectoare, susținerea cărora,

² European Economic and Social Committee. Study on best practices on national export promotion activities. European Union 2018. <https://www.eesc.europa.eu/sites/default/files/files/qe-03-18-141-en-n.pdf>

prin acțiuni specifice, ar putea contribui la accelerarea creșterii competitivității exporturilor. Acesta permite analiza activităților economice dezagregate la nivel de 2 cifre conform Clasificatorului Activităților Economice al Republicii Moldova. Indicatorul ține cont de contribuția activităților economice la crearea veniturilor din vânzări, de alocarea resurselor umane și a investițiilor în active imobilizate în economie, precum și de nivelul veniturilor din vânzări per angajat, intensitatea activităților economice în cheltuieli de cercetare și dezvoltare în țările dezvoltate și atractivitatea pentru proiectele de investiții străine la nivel internațional. Crearea indicelui a constat din 2 etape: normalizarea indicatorilor în baza metodei min-max la prima etapă și agregarea acestora prin acordarea unei ponderi egale fiecărui indicator.

Indicele calculat reprezintă un model ce poate fi modificat prin adăugarea/excluderea unor sub-indicatori, crearea unor grupe de activități mai agregate, modificarea ponderii acordate fiecărui indicator selectat.

Drept rezultat, printre sectoarele cu potențial sporit de a contribui la creșterea competitivității exporturilor în Republica Moldova au fost identificate: industria agro-alimentară, sectorul TIC, fabricarea autovehiculelor și a echipamentelor electrice, industria energetică, chimică, transporturile și depozitarea. O parte din aceste activități se regăsesc printre sectoarele prioritare setate în cadrul proiectului Strategiei de specializare inteligentă a Republicii Moldova, care presupune dezvoltarea economică reieșind din rezultatele obținute în domeniul științei și inovațiilor, activități, care la rândul lor au un rol important în vederea susținerii dezvoltării economice inteligente.

Deci, managementul competitivității exporturilor în Republica Moldova trebuie să fie asigurat prin politici ce vor influența pe orizontală productivitatea businessului, dar și anumite sectoare în parte ce au potențialul de a genera o productivitate înaltă, de a valorifica resursele acumulate în anumite sectoare în activități cu o valoare adăugată superioară, relevante în contextul dezvoltării unei economii mai inteligente, incluzivă și sustenabilă.

Obținerea rezultatelor scontate va depinde de calitatea implementării politicilor, de realizarea coordonată a acestora, de reacționarea prin politici de corecție în cazul identificării pe parcursul procesului de monitorizare și evaluare a inconsistențelor în implementarea diverselor măsuri/pierderii relevanței anumitor acțiuni.

Procesul de monitorizare trebuie să fie o sursă importantă de informații pentru rapoartele de evaluare care ar permite analiza lanțului de rezultate: resurse – produse și servicii (rezultate imediate) – rezultate finale – rezultate pe termen lung (impact). Acest lucru implică o conlucrare viabilă între instituțiile publice centrale ce implementează politici publice, mediul de afaceri care este unul dintre principalele grupuri țintă și instituțiile ce produc date statistice. În același timp, trebuie consolidat dialogul dintre antreprenori, APL și APC în vederea elaborării și implementării unor politici ce vor ținti mai bine cele mai eminente constrângeri cu care se confruntă mediul de afaceri (Stratan D., Stratan A., Clipa V., Găgăuz O., Ignat A., Rojco A., Colesnicova T., Popa V., 2013). O serie de recomandări au fost formulate de către autor în procesul elaborării Strategiei de dezvoltare integrată a Raionului Rezina 2013-2020 în vederea creșterii eficacității politicii promovate de Autoritatea Publică Locală în vederea susținerii antreprenoriatului și creșterii competitivității întreprinderilor. Strategia a fost aprobată și implementată de către Consiliul Raional Rezina.

De menționat că atât în contextul îmbunătățirii procesului de planificare a politicilor, cât și de evaluare este necesară producerea unor statistici suplimentare privind demografia întreprinderilor în dinamică, conectarea statisticii antreprenoriale cu statistica comerțului internațional încurajată de

Diviziunea Statistică a Națiunilor Unite în cadrul publicației IMTS 2010, care ar permite analiza activității de export/import pe genuri de activități economice și în dependență de caracteristicile întreprinderilor.

CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI

Subiectul și obiectul cercetării prezintă un interes sporit atât pe plan internațional, cât și la nivel național. Totodată, actualul demers științific este important în contextul definirii unor politici relevante orientate spre realizarea obiectivelor de dezvoltare a Republicii Moldova pe termen lung. Rezultatele obținute în cadrul cercetării au permis o înțelegere mai bună atât a relațiilor de cauzalitate dintre calitatea creșterii economice, productivitate și competitivitatea exporturilor, cât și a modului în care este gestionată competitivitatea exporturilor de către autoritățile publice în Republica Moldova.

În baza rezultatelor obținute în cadrul acestei lucrări pot fi formulate mai multe **concluzii**. Comerțul exterior și, implicit, exporturile reprezintă un factor determinant în majorarea productivității, fiind o pârghie importantă pentru realizarea țintelor de dezvoltare durabilă. Pe de altă parte, competitivitatea exporturilor depinde de productivitatea muncii specifice unei țări. Înțelegerea acestor conexiuni complexe este indispensabilă în procesul de elaborare a politicilor publice relevante pentru ameliorarea competitivității exporturilor.

Competitivitatea exporturilor este un subiect frecvent abordat în discuțiile publice la nivel internațional și național, totodată în literatura științifică au fost identificate puține definiții ale acestui concept. În baza definițiilor existente, autorul a conchis că competitivitatea exporturilor reprezintă abilitatea unui stat de a obține venituri în exteriorul țării în baza vânzării bunurilor și serviciilor fabricate în interiorul țării ce au o valoare adăugată sporită și întrunesc necesitățile consumatorilor mai bine decât mărfurile și serviciile produse în alte state. Conform acestei delimitări conceptuale, se poate concluziona că competitivitatea indică asupra capacității unui stat ce este deschis pentru relațiile economice internaționale de a utiliza resursele, astfel încât să asigure venituri înalte pentru cetățenii săi într-o manieră sustenabilă.

Un instrument comprehensiv de evaluarea a competitivității la nivel internațional este „Procedura de monitorizare a dezechilibrelor” utilizată de Uniunea Europeană. În baza acestei abordări pentru măsurarea competitivității exporturilor sunt folosiți un set larg de indicatori, printre care: costul unitar al muncii, rata reală efectivă de schimb, cota de piață mondială, balanța externă a contului curent și cea comercială și indicatorii de structură ai exporturilor. Cuantificarea competitivității exporturilor economiei naționale a fost realizată în baza practicii UE.

Estimarea și analiza indicatorilor ce reflectă dezechilibrele macroeconomice externe și reflectă nivelul competitivității exporturilor Republicii Moldova conform indicatorilor din Tabloul de Bord al UE permite evidențierea următoarelor constatări:

- i.* Dinamica exporturilor moldovenești, în special a exporturilor de bunuri asigură Republicii Moldova o cotă foarte mică în exporturile mondiale comparativ cu țările europene de dimensiuni apropiate ca teritoriu și populație.
- ii.* Pentru a asigura o creștere a cotei de piață mondială, cel puțin comparabilă cu cea a Georgiei, Republica Moldova trebuia să asigure o rată anuală compusă de creștere a exporturilor aproape dublă față de avansul înregistrat în 2011-2020.
- iii.* Republica Moldova este un importator net de bunuri, iar deficitul contului curent se ridică cu mult peste limitele indicative ale unui cont curent sustenabil conform țintelor UE.

- iv. Aprecierea rapidă a cursului real efectiv de schimb cauzează diminuarea competitivității produselor moldovenești pe piețele externe.
- v. Costul unitar al muncii crește mai rapid comparativ cu celelalte state din Europa Centrală și de Sud-Est.

Analiza dinamicii costului unitar al muncii a fost realizată în conformitate cu metodologia propusă de cercetătorii din cadrul Institutului de Afaceri Internaționale din Viena. Conform metodologiei, costul unitar al muncii se estimează în funcție de: salariile brute, ocupare, PIB-ul și cursul de schimb. În baza calculelor s-a constatat că creșterea mai rapidă a salariilor brute comparativ cu sporirea productivității muncii este principalul factor care determină majorarea rapidă a costului unitar al muncii. Deoarece Republica Moldova este o țară cu venituri reduse, inclusiv cu salarii mici, ar fi oportun ca sporirea competitivității exporturilor să fie asigurată printr-o creștere accelerată a productivității muncii.

Majorarea costurilor unitare ale muncii cauzează pierderea treptată a avantajului comparativ al întreprinderilor exportatoare de bunuri și servicii care se bazează, preponderent, pe utilizarea intensivă a forței de muncă. De exemplu, costul unitar al muncii în Republica Moldova este mai mare comparativ cu cel al Turciei, țară cu care Moldova a semnat Acord de liber schimb și cu care concurează pe anumite segmente de produse, în special, pe piața de produse agroalimentare și de fabricare a îmbrăcăminte.

Analiza structurii exporturilor indică asupra faptului că, deși Republica Moldova deține avantaje comparative în comerțul extern, atât exporturile de servicii, cât și cele de bunuri rezultă, în cea mai mare parte, din activități cu o productivitate redusă. Mărfurile au o pondere mare în structura exporturilor, iar cota celor cu intensitate înaltă în tehnologii (produsele farmaceutice, electronice) este nesemnificativă. Totodată, în raport cu alte state din Europa Centrală, gama de produse exportate din Republica Moldova este semnificativ mai îngustă, iar gradul de concentrare a exporturilor, atât pe produse, cât și pe țări, este mai mare. Creșterea exporturilor de bunuri este asigurată în mare parte de majorarea volumului de mărfuri, în timp ce valoarea unitară a exporturilor crește foarte lent, fapt care determină și termenii negativi de schimb. La fel, dinamica pozitivă a exporturilor este influențată, în mare parte, de majorarea livrărilor pe piețele externe deja existente a mărfurilor care nu se inovează. Totodată, se constată capacitatea redusă a exportatorilor moldoveni de a se menține pe piețele externe, fapt confirmat și de rata mică de supraviețuire a tranzacțiilor externe ale exportatorilor din Moldova în comparație cu ratele de supraviețuire specifice exportatorilor din alte state din Europa Centrală. Rezultatele obținute indică atât asupra constrângerilor cu care se confruntă exportatorii din Republica Moldova în majorarea productivității și sporirea complexității exporturilor, cât și asupra capacității reduse a exportatorilor de a se menține pe piețele externe. Aceste rezultate au fost utilizate de autor în contextul elaborării „Metodologiei de evaluare a competitivității Republicii Moldova” și a „Raportului de evaluare a competitivității și a rezultatelor implementării Matricei de politici a Foi de parcurs pentru ameliorarea competitivității Republicii Moldova” în perioada anilor 2014-2019, a căror beneficiari au fost Ministerul Economiei și Infrastructurii și Consiliul pentru Competitivitate (Anexa 18).

Lipsa datelor ce integrează informațiile din statistica antreprenorială și cea a comerțului internațional în Republica Moldova nu permite o analiză mai comprehensivă a profilului întreprinderilor exportatoare în dependență de performanța diferitor categorii de întreprinderi după dimensiune, gen de activitate etc. Trebuie de menționat că abordarea ce presupune integrarea statisticii comerțului exterior cu statistica antreprenorială reprezintă o recomandare a Diviziunii

Statistice a Națiunilor Unite în elaborarea statisticii comerțului internațional de bunuri (IMTS 2010).

Analiza creșterii economice prin prisma variabilelor funcției de producție Cobb-Duglas a permis identificarea unor constrângeri critice ce limitează oferta de export. Astfel, utilizarea redusă a forței de muncă și productivitatea scăzută a acesteia explică decalajul Republicii Moldova față de alte țări din regiune, atât în productivitatea muncii, cât și în complexitatea exporturilor.

Republica Moldova cedează cu mult statelor din Europa Centrală referitor la scorul obținut în IGI privind rezultatele din domeniul inovațiilor, decalajul fiind semnificativ mai mare în ceea ce privește factorii economici care contribuie la crearea inovațiilor, care explică creșterea lentă a productivității și, corespunzător, complexitatea redusă a producției și exporturilor.

Întreprinderile locale exportatoare și cu capital străin se confruntă cu constrângeri majore ce vizează instabilitatea politică și posibilitatea redusă de a recruta forța de muncă cu educația corespunzătoare. Activitatea întreprinderilor cu investiții străine, dar și a celor locale, inclusiv a celor din industria de procesare este afectată, într-o măsură mare, și de activitatea întreprinderilor din economia informală și de incidența înaltă a corupției. La întreprinderile exportatoare se adaugă și constrângerile critice, precum: justiția ineficientă, administrarea vamală și nivelul fiscalității. Totodată, spre deosebire de întreprinderile cu capital străin pentru întreprinderile locale, atât din domeniul serviciilor, cât și a celor din industria de procesare a accesului la finanțare este un impediment major în desfășurarea afacerilor. Conform clasamentelor internațională, infrastructura drumurilor și cea energetică reprezintă o altă constrângere importantă pentru derularea afacerilor în Republica Moldova. De asemenea, se atestă și curențe în domeniul infrastructurii calității. Antreprenorii autohtoni au o capacitate joasă de a furniza produse calitative la prețuri competitive, atât pe piața internă, cât și pe cea externă; de a se conforma la cerințele tehnice pe piețele dezvoltate și de a îmbunătăți imaginea produselor moldovenești.

Politica economică a Republicii Moldova țintește majorarea exporturilor. În baza evaluării intermediare a impactului implementării „Strategiei de atragere a investițiilor și de promovare a exporturilor 2016-2020”, exercițiu în care a fost implicat autorul prezentei cercetări științifice, atât la faza de elaborare a metodologiei (Anexa 17), cât și la evaluarea propriu-zisă, s-a constatat că obiectivele stabilite de Strategie sunt relevante și corespund scopului stabilit. Estimările au arătat că majorarea ISD în Republica Moldova influențează creșterea valorii adăugate brute, prin urmare, au un efect pozitiv asupra exporturilor de bunuri. Totodată, țintele stabilite în Strategie ce vizează majorarea investițiilor, inclusiv a ISD, și accelerarea creșterii economice nu au fost atinse, iar realizarea acestora ar fi putut contribui la o creștere mai accelerată a exporturilor. Printre cauzele majore ale nerealizării țintelor setate, înlăturarea cărora ar permite o îmbunătățire a managementului competitivității exporturilor în Moldova, sunt: vulnerabilitatea înaltă a economiei la diverse șocuri, capacitățile reduse de previziune a riscurilor în cadrul instituțiilor publice, curențele cadrului instituțional existent în susținerea businessului, coordonarea slabă dintre diverse autorități în vederea înlăturării celor mai stringente constrângeri ale mediului de afaceri.

În Republica Moldova sunt necesare acțiuni care ar influența pe orizontală mediul de afaceri prin susținerea spiritului antreprenorial, productivității și internaționalizării prin activitatea de export. Totodată, indicele compozit, elaborat de autor, a permis identificarea unor sectoare, susținerea cărora, prin acțiuni specifice, ar putea contribui la accelerarea creșterii competitivității exporturilor (Anexa 18).

Cercetările realizate au permis confirmarea ipotezelor definite și formularea recomandărilor care ar contribui la îmbunătățirea managementului competitivității exporturilor în Republica Moldova.

Recomandări pentru Guvernul Republicii Moldova. Definirea și aprobarea viziunii și direcțiilor prioritare de dezvoltare a Republicii Moldova pe termen lung, precum: creșterea bunăstării populației și diminuarea discrepanțelor de dezvoltare în profil regional. Aprobarea documentelor de politici publice în domeniul economic pe termen lung care să aibă drept scop creșterea competitivității economiei naționale. Conștientizarea rolului sistemului statistic național în furnizarea unor date calitative ce au o relevanță majoră la etapa de formulare, monitorizare și evaluare a politicilor publice. Crearea unei instituții publice responsabilă de cercetarea celor mai bune practici și dezvoltarea instrumentelor financiare disponibile finanțării unui cerc cât mai larg de întreprinderi. Consolidarea funcției de coordonare a politicilor publice de către Cancelaria de Stat în vederea alinierii politicilor publice la realizarea viziunii de dezvoltare pe termen lung.

Recomandări pentru Ministerul Economiei. Planificarea și implementarea coordonată a unui set de politici publice/proiecte ce ținesc: *crearea afacerilor, creșterea productivității acestora, internaționalizarea activității/extinderea vânzărilor pe piețele externe* pentru asigurarea competitivității exporturilor. Evaluarea impactului politicii publice în domeniul economic pe termen lung, inclusiv prin prisma indicatorilor de competitivitate a exporturilor. Fortificarea capacităților instituționale ale Ministerului Economiei, ODA, AI în vederea implementării, monitorizării și evaluării documentelor de politici/programele orientate spre dezvoltarea exporturilor. Intensificarea cooperării dintre instituțiile date. Susținerea dezvoltării inteligente a întreprinderilor în sectoarele tradiționale și crearea oportunităților de realocare a resurselor economice/factorilor de producție în activități intensive în tehnologii și cunoștințe cu potențial sporit de a genera creșterea valorii adăugate per angajat. Ajustarea politicii comerciale obiectivului de creștere a productivității și sporire a competitivității exporturilor prin reducerea costului de import a capitalului fizic și produselor intermediare. Analiza oportunității implementării experienței UE de suspendare a taxelor vamale comunitare pentru unele produse agricole, piscicole și industriale (Regulamentul Comisiei UE nr. 1344/2011 din 19 decembrie 2019). Implementarea măsurilor ce ar contribui la creșterea incluziunii comerțului exterior. Consolidarea capacităților instituționale ale Ministerului Economiei și a cooperării cu mediul de afaceri în vederea implementării instrumentelor de protejare a concurenței pe piața locală, inclusiv din partea bunurilor și serviciilor importante și de protejare a industriilor tinere cu potențial de creștere și contribuire la sporirea productivității muncii. Definitivarea modernizării infrastructurii calității și susținerea antreprenorilor de a se adapta noii infrastructuri. Elaborarea și implementarea unui instrument de testare a pregătirii antreprenorilor pentru export.

Recomandări pentru Biroul Național de Statistică. Elaborarea statisticilor comparabile în timp privind demografia întreprinderilor. Asigurarea seriilor lungi de timp pentru principalii indicatori economici, sociali și demografici relevanți, de ex., numărul mediu al populației, inclusiv în profil teritorial; ratele de activitate, ocupare și șomaj, PIB, investiții în active imobilizate etc. Integrarea statisticilor în domeniul comerțului internațional și a statisticii antreprenoriale.

Direcțiile relevante de continuare a cercetărilor în domeniul dat sunt: analiza multidimensională a productivității întreprinderilor și la nivel macroeconomic în Republica Moldova în baza datelor microeconomice; studierea eficienței alocative în Republica Moldova; analiza activității întreprinderilor cu creștere accelerată în Republica Moldova și incluziunea comerțului exterior.

BIBLIOGRAFIE

1. BIS. *Climatul de afaceri din Republica Moldova. Percepția companiilor cu capital strain*. Chișinău: Business Intelligence Services, 2019.
2. BYKOVA, A. *Competitiveness in Central, East and Southeast Europe*. Presentation in the course Competitiveness, Growth & Crisis. WIIW, 2021.
3. COCIUG, V., TURCAN-MUNTEANU, N. *Low financial inclusion as an educational gaps result: the Republic of Moldova case*. In: Technological Educational Vision (TEDUVIS 2020): international conference, 4 december 2020. SHS Web of Conferences 97, 01027, 2021. [citat 14.04.2022]. Disponibil: https://www.researchgate.net/publication/349130258_Low_financial_inclusion_as_an_educational_gaps_result_the_Republic_of_Moldova_case
4. DORAN, G. T. *There's a S.M.A.R.T. way to write managements's goals and objectives*. In: *Management review*. 1981, vol. 70, no 11, pp. 35-36. ISSN 0025-1895.
5. DRUCKER, P. F. *Management: tasks, responsibilities, practices*. United States of America, New York, 1986. 553 p. ISBN 0-525-24463-8.
6. DUTTA, S., LANVIN, B., LEON, L. R., WUNSCH-VINCENT, S. *Global innovation Index 2022. What is the future of innovation-driven growth* [online]. World intellectual property organization. 2022. ISSN 2788-6972 [citat 22.09.2022]. Disponibil: <https://www.globalinnovationindex.org/gii-2022-report#>
7. EUROPEAN COMISSION. *Measuring Competitiveness*. 2018, 01 march. European Union. Disponibil: <https://ec.europa.eu/docsroom/documents/28181/attachments/1/translations/en/renditions/pdf>
8. GUILHERME, J. R., FAROLE, T. *Trade competitiveness toolkit*. Washington: World Bank, 2012. ISBN 978-0-8213-8937-9. DOI: 10.1596/978-0-8213-8937-9 [citat 12.05.2022]. Disponibil: <https://elibrary.worldbank.org/doi/epdf/10.1596/978-0-8213-8937-9>
9. Hotărârea Guvernului nr.1021 din 16.12.2013 cu privire la aprobarea Strategiei reformei cadrului de reglementare a activității de întreprinzător pentru anii 2013-2020 și a Planurile de acțiuni pentru implementarea acesteia în anii 2013-2015.
10. Hotărârea Guvernului nr.685 din 13.09.2012 privind aprobarea Strategiei de dezvoltare a sectorului întreprinderilor mici și mijlocii pentru anii 2012-2020.
11. Hotărârea Guvernului nr.952 din 27.11.2013 privind aprobarea Strategiei inovaționale a Republicii Moldova pentru perioada 2013-2020 „Inovații pentru competitivitate.
12. IEP. *Raport cu privire la evaluarea documentelor de politici economice care vizează mediul de afaceri*. Chișinău, 2019.
13. INCE. *Program de stat pentru anii 2019-2023 “Evaluarea multidimensională și dezvoltarea ecosistemului antreprenorial la nivel național și regional în vederea impulsării sectorului IMM în Republica Moldova (20.80009.0807.38)”*. Coord. Natalia VINOGRADOVA. 2021, 10 decembrie [citat 09.07.2022]. Disponibil: https://ince.md/uploads/files/1639472795_vinogradova_ecosimm_audieri-ublice_211210.pdf
14. INCE. *Proiect de cercetări aplicative “Analiza și prognozarea indicatorilor macroeconomici ai Republicii Moldova”* 15.817.06.04A. Conducător de proiect: dr. Cara Oleg. Perioada implementării 2015-2018. Etapa a. 2019: „Dezvoltarea metodei de estimare a produsului potențial din perspectiva elaborării prognozei macroeconomice pe termen mediu”. Conducător: dr. Timuș Angela. INCE, 2019;
15. Legea Republicii Moldova pentru aprobarea Strategiei Naționale de Dezvoltare „Moldova 2020”: nr. 166 din 11.07.2012. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*. 2012, nr. 245-247, art. 791.
16. STRATAN A., FALA V., IANIOGLO A., GUTIUM T., TOACA Z., TIMUȘ A. Raport de evaluare intermediară a impactului implementării Strategiei Naționale pentru Atragerea Investițiilor și Promovarea Exporturilor 2016-2020. Chișinău: GIZ, 2020.

17. THE WORD BANK. *Enterprise Survey 2019*. Washington: WB, 2019 [citat 06.12.2020]. Disponibil:
<https://www.enterprisesurveys.org/en/data/exploreeconomies/2019/moldova#regulations-and-taxes>.
18. THE WORD BANK. *Enterprise Survey 2019*. Washington: WB, 2019 [citat 06.12.2020]. Disponibil:
<https://www.enterprisesurveys.org/en/data/exploreeconomies/2019/moldova#regulations-and-taxes>.
19. TOACA, Z., FALA V. *FDI-Exports-GDP nexus in the Republic of Moldova*. În: Revista Economia Contemporană, Vol. 7, nr. 4/2022. ISSN 2537 – 4222. 0,807 c.a.
20. WIGNARAJA, G. *Competitiveness strategy in developing countries*. London, 2002. ISBN 9780203466032 [citat 22.09.2022]. Disponibil: http://www.untag-smd.ac.id/files/Perpustakaan_Digital_2/POLICY%20ANALYSIS%20Competitiveness%20strategy%20in%20developing%20countries,%20A%20manual%20for%20policy%20analysis.pdf
21. WORLD BANK. *Rekindling Economic Dynamism: Moldova*. Washington: International Bank for Reconstruction and Development, 2019 [citat 11.09.2022]. Disponibil:
<file:///C:/Users/victoria.clipa/Downloads/Moldova-Rekindling-Economic-Dynamism.pdf>
22. WORLD ECONOMIC FORUM. *Global Competitiveness Report 2019*. ISBN 978-2-940631-02-5 [citat 29.09.2022]. Disponibil:
http://www3.weforum.org/docs/WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2019.pdf.
23. STRATAN, D., STRATAN, A., CLIPA, V., GĂGĂUZ, O., IGNAT, A., ROȘCO, A., COLESNICOVA, T., POPA, V. *Strategia de dezvoltare integrată a Raionului Rezina, 2013-2020*. Inspiro Consulting. Chișinău : Complexul Editorial al IEFS, 2013. 302 p. [citat 18.06.2022]. Disponibil:
<http://www.adrcentru.md/pageview.php?l=ro&idc=543&id=2066&t=/Planificare-i-programare-regionala/Strategii-i-programe-raionale-i-municipale/Strategia-de-dezvoltare-integrata-a-raionului-Rezina-2013-2020/>

LISTA PUBLICAȚIILOR AUTORULUI LA TEMA TEZEI

1. Monografii

monografii colective

- 1.2.1 ACULAI, Elena, VINOGRADOVA, Natalia, PERCINSCHI, Natalia, NOVAC, Alexandra, **CLIPA, Victoria**. *Dezvoltarea întreprinderilor mici și mijlocii: contribuție, provocări și direcții de perspectivă*. Red. șt. Gheorghe Iliadi. Academia de Științe a Moldovei, Institutul de Economie, Finanțe și Statistică. Chișinău: IEFS, 2012. 332 p. ISBN 978-9975-4381-2-4 (Capitol Victoria Clipa 2,2 c.a.).

2. Articole în reviste științifice

2.1 în reviste din străinătate cunoscute

- 2.1.1 STRATAN, Alexandru, **FALA, Victoria**. Technological intensity of Moldovan exports upgrade since the DCFTA between Moldova and European Union have been concluded. In: *Annales Universitatis Apulensis. Series Historica* 2022, nr. 24, volume 1, pp. 206-219. doi: 10.29302/oeconomica.2022.24.1.21 (0,84 c.a.).
- 2.1.2 STRATAN, Alexandru, FALA, Alexandru, **CLIPA, Victoria**. Risks to the agri-food sector of Republic of Moldova associated with restrictions imposed by Russian Federation on Moldovan imports. In: *Procedia Economics and Finance*. 2015, vol. 32, pp. 324-331. doi: 10.1016/s2212-5671(15)01400-8 (0,66 c.a.).
- 2.1.3 STRATAN, Alexandru, **CLIPA, Victoria**. Assessing the exports performance in transition countries: the case of the Republic of Moldova. In: *Romanian Journal of Economics*. 2011, vol. 33, issue 2(42), December, pp. 113-129 [citat 17.01.2022]. Disponibil: <http://www.revecon.ro/articles/2011-2%28bis%29/2011-2%28bis%29-8.pdf> (0,73 c.a.).
- 2.1.4 TOACA, Z., **FALA V.** *FDI-Exports-GDP nexus in the Republic of Moldova*. În: Revista Economie Contemporană, Vol. 7, nr. 4/2022. ISSN 2537 – 4222. (0,807 c.a.).
- 2.1.5 **CLIPA, Victoria**. Armonizarea tehnică în contextul reducerii barierelor comerciale. In: Revista Economica: ediție suplimentară consacrată lucrărilor conferinței științifice internaționale „Creșterea Economică în Condițiile Internaționalizării”, ediția a III-a, 4-5 septembrie 2008. IEFS. Sibiu - Chișinău, 2008, vol. III, decembrie, pp. 36-43. ISSN 1582-6260 (0,44 c.a.).
- 2.2. în reviste din Registrul Național al revistelor de profil, cu indicarea categoriei
- 2.2.1 **CLIPA, Victoria**. Opțiunile de integrare economică ale Republicii Moldova: oportunități și provocări. Articol științific de sinteză. Ediție suplimentară. In: *Economie și Sociologie*. 2013, nr. 4, pp. 3-79. ISSN 1857-4130 I (2,8 c.a.);
- 2.2.2 BERLINSCHI, Ruxanda, **CLIPA, Victoria**. Migrații, remiteri și dezvoltare: câteva idei din literatura recentă și recomandări în cazul Republicii Moldova. In: *Akademios*. 2012, nr. 1(24), pp. 41-45. ISSN 1857-0461 (0,65 c.a.);
- 2.2.3 STRATAN, Alexandru, **CLIPA, Victoria**. Dinamica specializării comerțului exterior al Republicii Moldova = Trade specialization dynamics in Moldova. In: *Economie și Sociologie*, 2011, nr. 2, pp. 32-39. ISSN 1857-4130 (0,367 c.a.).

3. Articole în culegeri științifice

3.1 în culegeri științifice internaționale

- 3.1.1 TIMUȘ, Angela, PERCIUN, Rodica, **CLIPA, Victoria**. Activitatea investițională a Republicii Moldova în condiții de instabilitate financiară. In: *Rolul euroregiunilor în dezvoltarea durabilă în contextul crizei mondiale. Exemplu: Euroregiunea Siret-Prut-Nistru*. Academia Română, Filiala Iași, ICES „Gh. Zane”. Iași: Editura Tehnopress, 2013, vol. XVI, pp. 50-57. ISBN 978-606-687023-8 (0,74 c.a.).
- 3.1.2 **CLIPA, Victoria**, STRATAN, Alexandru. Export competitiveness: a potential driver of development of Republic of Moldova. In: TALABĂ, Ion, DONCEAN, Marilena, SUSAI, Ștefan, PĂDURARU, Teodor. *Rolul Euroregiunilor în dezvoltarea durabilă în contextul crizei mondiale: Exemplu Euroregiunea Siret-Prut-Nistru*. Iași: Editura Tehnopres, 2012, pp. 166-173. ISBN 978-973-702-930-0 (0,46 c.a.).
- 3.1.3 POISIC, Mihail, **CLIPA, Victoria**. Moldovan wine industry under pressure of external threats. In: *Annals - Economy Series*. Constantin Brancusi University, Faculty of Economics. 2012, vol.

- 1, pp. 121-124 [citat 17 ianuarie 2022]. Disponibil: http://www.utgjiu.ro/revista/ec/pdf/2012-01/16_POISIC_MIHAIL.pdf (0,28 c.a.);
- 3.2 în culegeri științifice naționale
- 3.2.1 STRATAN, Alexandru, FALA, Alexandru, **CLIPA, Victoria**. Fenomenul reexporturilor în Republica Moldova. In: *Analele Institutului de Economie, Finanțe și Statistică*. Ediția a II-a. Chișinău: IEFS, 2012, pp. 6-17. ISSN 1857-3630, ISBN 978-9975-4326-6-5 (0,89 c.a.).
- 3.3 în lucrările conferințelor științifice internaționale (peste hotare)
- 3.3.1 **FALA, Victoria**, FALA, Alexandru. Performanța exporturilor, diversificarea acestora și creșterea economică (cazul Republicii Moldova). In: *Experience. Knowledge. Contemporary Challenges. Innovative economic-social Approaches in the Knowledge Society*: international symposium, 5th edition, 12-13 december 2019. Artifex University of Bucharest. București: Editura „ARTIFEX”, 2019, pp. 513-537. ISBN 978-606-8716-50-3 (1,09 c.a.).
- 3.3.2 STRATAN, Alexandru, PERCIUN, Rodica, **CLIPA, Victoria**. Republic of Moldova: caught between east and west. In: *A new dilemma: between East and West*: international management conference, 13th-15th september 2012. Technical University of Cluj-Napoca. România, Cluj-Napoca, 2012, pp. 168-172. ISSN 2247-8639 (0,44 c.a.).
- 3.3.3 **CLIPA, Victoria**. Competitivitatea națională: abordări conceptuale și factori determinanți. In: TALABĂ, Ion, PĂDURARU, Teodor, DONCEAN, Marilena, NAN, Costică. *Progrese în teoria deciziilor economice în condiții de risc și incertitudine*: conferința științifică națională cu participare internațională, ediția a XXV-a, 17 septembrie 2010. Institutul de Cercetări Economice și Sociale ”Gh. Zane”. Iași: Editura Tehnopress, 2010, vol. X, pp. 70-78. ISBN 978-973-702-794-8 (0,508 c.a.).
- 3.3.4 **CLIPA, Victoria**, CARAGANCIU, Anatol. Global crisis: transmission channels to the developing and transition countries. In: *Impact of the recent financial crisis on trade, FDI and logistics European and East Asian Experiences*: proceedings of the 7th Inha-Le Havre conference, 2009, pp. 330-342 [citat 17.01.2022] (0,8359 c.a.).
- 3.3.5 **CLIPA, Victoria**. Practica internațională de promovare a exporturilor. In: TALABĂ, Ion, PĂDURARU, Teodor, DONCEAN, Marilena, NAN, Costică. *Progrese în teoria deciziilor economice în condiții de risc și incertitudine*: culegere de materiale a conferinței științifice naționale cu participare internațională, ediția a XXIV-a, 18 septembrie 2009. Institutul de Cercetări Economice și Sociale „Gh. Zane”. Iași: Editura Tehnopress, 2009, vol. VII, pp. 265-268. ISBN 978-973-702-686-6.(0,3 c.a.)
- 3.4 în lucrările conferințelor științifice naționale cu participare internațională
- 3.4.1 **FALA, Victoria**, STRATAN, Alexandru, TOACĂ, Zinovia. Progresele reformării economiei moldovenești în vederea asigurării tranziției sale la economia de piață. In: *Creșterea Economică în Condițiile Globalizării = Economic Growth in the Conditions of Globalization*: conferința internațională științifico-practică, ediția a XV-a, 15-16 octombrie 2021. Institutul Național de Cercetări Economice. Chișinău: INCE, 2021, vol. 1, pp. 159-173 (1,26 c.a.).
- 3.4.2. ACULAI, Elena, **CLIPA, Victoria**. Dialogul dintre IMM și organele administrației publice în opinia antreprenorilor din Republica Moldova. In: *Economic Growth in Conditions of Internationalization = Creșterea Economică în Condițiile Globalizării*: international scientific and practical conference, VI-th edition, 20-21 october 2011. Institute of Economy, Finance and Statistics. Chișinău: IEFS, 2011, vol. I, pp. 337-342. ISBN 978-9975-4176-7-9 (0,45 c.a.).
- 3.4.3. **CLIPA, Victoria**, STRATAN, Alexandru. Factorii determinanți ai competitivității naționale: cazul Republicii Moldova. In: *European neighbourhood policy and eastern partnership: achievements, obstacles and perspectives*: scientific-practical conference with international participation, 5-7 may 2011. Academia de Studii Economice din Moldova. Chișinău, 2011, pp. 306-314. ISBN 978-9975-4176-6-2 (0,55 c.a.).
- 3.4.4. **CLIPA, Victoria**. Tendințe de dezvoltare a industriei de confecții în Republica Moldova. In: *Economic Growth in Conditions of Internationalization*: international scientific conference, IV-th edition, 3-4 september 2009. Institute of Economy, Finance and Statistics. Chișinău: IEFS. Chișinău, 2009, pp. 264-268. ISBN 978-9975-9823-9-9 (0,27 c.a.).
- 3.4.5. POISIC, Mihail, **CLIPA, Victoria**. Zona de comerț liber a țărilor CSI: realități și perspective. In: *Cercetarea economică a tinerilor savanți în condițiile edificării societății bazate pe cunoaștere*: conferința științifică internațională a tinerilor cercetători, ediția a I-a, 27 iunie 2008. Chișinău: IEFS, pp. 304-309. ISBN 978-9975-9823-1-3 (0,41 c.a.).
4. **Teze în culegeri științifice**

- 4.1 în lucrările conferințelor științifice internaționale (peste hotare)
- 4.1.1 **CLIPA, Victoria.** Export competitiveness – a potential driver of development of Republic of Moldova. In: *Shevchenkivska Vesna 2012: conferința practico-științifică internațională*. Kiev, 2012, pp. 47-48. ISBN 78-966-1555-47-09 (0,10 c.a.).
- 4.2 în lucrările conferințelor științifice internaționale (Republica Moldova)
- 4.2.1. **FALA, Victoria.** Repere pentru politica de atragere a investițiilor și de sporire a competitivității exporturilor Republicii Moldova în contextul crizei economice generate de COVID-19. In: *Implicațiile economice și sociale ale pandemiei COVID-19: analize, prognoze și strategii de atenuare a consecințelor = Economic and social implications of the COVID-19 pandemic: analysis, forecasts and consequences mitigation strategies: teze ale conferinței științifice internaționale*, 23 octombrie 2020. Institutul Național de Cercetări Economice. Chișinău: INCE, 2020, pp. 46-48. ISBN 978-9975-3463-3-7 (0,2274 c.a.).
Alte publicații
- 5.2.1 **CLIPA, Victoria.** PELIVAN, Mariana, FALA, Alexandru. *Analiza competitivității naționale prin prisma indicatorilor de performanță a exporturilor*: studiu. Institutul de Economie, Finanțe și Statistică. Chișinău: IEFS, 2011. 66 p.
- 5.2.2 STRATAN, Alexandru, CHISTRUGA, Marcel, CLIPA, **Victoria**, FALA, Alexandru, ȘEPTELICI, Viorica. *Development and side effects of remittances in the CIS countries: the case of Republic of Moldova*: CARIM-East Research Report 2013/25. Migration Policy Centre, European University Institute. Fiesole, 2013. 46 p. [citat 17.01.2022]. <https://cadmus.eui.eu/handle/1814/27882>

ADNOTARE

La teza pentru obținerea gradului științific de doctor în științe economice „Perfecționarea managementului competitivității exporturilor moldovenești”, Fala Victoria, specialitatea: 521.03 – Economie și Management în domeniul de activitate, Chișinău, 2022

Structura tezei de doctor: introducere, 3 capitole de bază, concluzii generale și recomandări, bibliografie, compusă din 237 de surse, 32 de figuri, 9 tabele și 18 anexe. Cercetările efectuate au fost reflectate în 20 de publicații științifice.

Cuvinte-cheie: managementul competitivității exporturilor, cost unitar al muncii, competitivitate națională, creștere economică, productivitatea muncii, productivitatea totală a factorilor, investiții străine directe, politica economică.

Scopul lucrării: identificarea soluțiilor pentru îmbunătățirea managementului guvernamental al competitivității exporturilor în Republica Moldova.

Obiectivele cercetării: analiza teoriilor ce explică legăturile de cauzalitate dintre exporturi și creșterea economică; precizarea conceptelor competitivității exporturilor și a managementului competitivității exporturilor în baza teoriilor savanților autohtoni și străini; identificarea indicatorilor și a factorilor determinanți ai competitivității exporturilor; evaluarea competitivității exporturilor Republicii Moldova și a constrângerilor majore ce limitează sporirea acesteia; analiza managementului competitivității exporturilor în Republica Moldova din perspectiva politicilor economice; argumentarea teoretică și practică a unor măsuri relevante ce pot fi aplicate pentru îmbunătățirea managementului competitivității exporturilor în Republica Moldova.

Noutatea și originalitatea științifică: dezvoltarea conceptelor de competitivitate a exporturilor și managementului competitivității exporturilor; utilizarea metodologiei agreeate la nivelul Uniunii Europene pentru evaluarea competitivității în cadrul Procedurii de monitorizare a dezechilibrelor macroeconomice pentru evaluarea competitivității exporturilor moldovenești; analiza evoluției Costurilor Unitare ale Muncii (CUM) prin prisma influenței multifactoriale și determinarea contribuției productivității muncii la modificarea costurilor unitare ale muncii; elaborarea indicatorului compozit de priorizare a sectoarelor economice din perspectiva formulării politicii de creștere a competitivității exporturilor; elaborarea recomandărilor de acțiuni ce pot contribui la perfecționarea managementului competitivității exporturilor din partea autorităților publice.

Problema științifică importantă soluționată: concretizarea conceptelor de management al competitivității exporturilor și identificarea domeniilor/necesităților de intervenție a statului în vederea perfecționării politicii economice orientate spre ameliorarea competitivității exporturilor; identificarea și analiza indicatorilor și a factorilor ce limitează competitivitatea exporturilor în profil regional în vederea concretizării măsurilor pentru sporirea acestora; estimarea și analiza indicatorilor de competitivitate a exporturilor incluși în Tabloul de Bord al Uniunii Europene pentru monitorizarea dezechilibrelor macroeconomice externe și a competitivității pentru Republica Moldova care permit identificarea dezechilibrelor în domeniu; formularea abordării metodologice de evaluare a rezultatelor politicii în domeniul promovării exporturilor în vederea sporirii eficacității acesteia.

Semnificația teoretică și valoarea aplicativă a cercetării: dezvoltarea conceptului de competitivitate a exporturilor și a managementului competitivității exporturilor care au o utilitate practică în formularea politicii economice; fundamentarea metodologiei de evaluare a competitivității exporturilor și a competitivității naționale; elucidarea relațiilor de interdependență dintre productivitate și competitivitatea exporturilor. Metodologia aplicată pentru evaluarea competitivității exporturilor poate fi utilizată de către factorii de decizie centrali la fundamentarea politicii în domeniul creșterii competitivității exporturilor. Analiza lanțului de rezultate resurse- acțiuni-produse-rezultate-impact în procesul de evaluare a documentelor de politici publice permite determinarea eficienței și eficacității politicii implementate și delimitarea cauzelor nereușitelor ce rezultă din cadrul instituțional existent.

Implementarea rezultatelor științifice. Rezultatele obținute în cadrul cercetării au fost aprobate și implementate de către Ministerul Economiei și Consiliului Raional Rezina, fapt confirmat prin certificate de implementare.

ANNOTATION

To the thesis to obtain the scientific degree of doctor of economic sciences "Improving the management of Moldovan exports' competitiveness", Fala Victoria, specialty 521.03 – Economy and Management in the field, Chişinău, 2022

The structure of the thesis: Introduction, 3 core chapters, general conclusions and recommendations chapter, bibliography including 237 sources, 32 figures, 9 tables, 18 annexes. The research was reflected in 20 scientific publications.

Keywords: export competitiveness management, unit labor cost, national competitiveness, economic growth, labor productivity, total factor productivity, foreign direct investments, economic policy.

The purpose of the paper: to identify solutions for improving the public management of export competitiveness in the Republic of Moldova.

The objectives of the paper: analysis of the theories that explain the causal relationship between exports and economic growth; specifying the concepts of export competitiveness and export competitiveness management based on the theories of domestic and foreign researchers; identifying indicators and determinants of export competitiveness; evaluating Moldova's exports competitiveness and the major constraints that limit its increase; analyzing export competitiveness management in the Republic of Moldova, from the perspective of economic policies; theoretical and practical argumentation of relevant measures that can be applied to improve the management of export competitiveness in the Republic of Moldova.

The scientific novelty and originality: developing the concepts of export competitiveness and its management; applying the EU methodology for competitiveness assessment within the Macroeconomic imbalances procedure for the case of Republic of Moldova; analysis of the Unitary Labor Costs (CUM) in Moldova through the lens of multifactorial influence; determining the contribution of labor productivity to the change in unitary labor costs; developing the composite indicator of economic sectors' prioritization from the perspective of developing the policy for exports competitiveness improvement; developing recommendations that can contribute to the improvement of export competitiveness management by public authorities.

The important scientific problem solved: developing the definition of export competitiveness management and identification of the areas/needs for state intervention in order to improve the economic policy aimed at increasing exports competitiveness; identification and analysis of indicators and factors that limit export competitiveness in order to identify public measures to increase them; estimation and analysis of export competitiveness indicators included in the EU Macroeconomic imbalances Procedure for the R.M. that let to identify the main imbalances in this area in Republic of Moldova; elaborating the methodological approach to evaluate the results of the public policy in the field of export promotion in order to increase its effectiveness.

The theoretical significance and applicative value of the research: development of the concepts of exports competitiveness and management of export competitiveness that have a practical utility in the formulation of the economic policy; substantiating the methodology for export competitiveness and national competitiveness assessment; elucidating the interrelation between productivity and export competitiveness. The methodology applied for export competitiveness assessment can be used by the decision-makers to elaborate good economic policies to increase exports competitiveness. The analysis of the inputs-activities-outputs-outcomes-impact result chain in the evaluation process of public policy documents allows effectiveness evaluation of the implemented policy and the delimitation of the causes of failures resulting from the existing institutional framework.

Implementation of the scientific results. The results obtained from the research were approved and implemented by the Ministry of Economy and the Rayon Council Rezina, that is confirmed by implementation certificates.

АННОТАЦИЯ

К диссертации на соискание ученой степени доктора экономических наук
«Совершенствование управления конкурентоспособностью молдавского экспорта», Фала
Виктория, специальность 521.03 – Экономика и менеджмент в сфере деятельности,
Кишинев, 2022 г.

Структура диссертации: Введение, 3 основные главы, глава «Общие выводы и рекомендации», библиография, составленная из 237 источников, 32 рисунков, 9 таблиц, 18 приложений. Проведенные исследования отражены в 20 научных публикациях.

Ключевые слова: управление экспортной конкурентоспособностью, удельная оплата труда, национальная конкурентоспособность, экономический рост, производительность труда, общая факторная производительность, прямые иностранные инвестиции, экономическая политика.

Цель исследования: определение решений для улучшения государственного управления конкурентоспособностью экспорта в Республике Молдова (РМ).

Задачи исследования: анализ теорий, выявляющие взаимосвязь между экспортом и экономическим ростом; уточнение определений терминов “экспортная конкурентоспособность” и „управления экспортной конкурентоспособностью” на основе теорий отечественных и зарубежных исследователей; выявление показателей и определяющих факторов конкурентоспособности экспортеров; оценка конкурентоспособности экспорта РМ и основных ограничений, сдерживающих ее рост; анализ управления конкурентоспособностью экспорта в РМ с точки зрения экономической политики; теоретическое и практическое обоснование мер, которые могут быть применены для улучшения управления экспортной конкурентоспособностью в РМ.

Научная новизна и оригинальность: углубление теоретических и практических исследований по оценке конкурентоспособности экспорта и управлению ею; применение методологии Европейского Союза для оценки конкурентоспособности в рамках процедуры макроэкономических дисбалансов на примере РМ; анализ удельной оплаты труда в РМ через призму многофакторного влияния и определение вклада производительности труда в изменение удельной оплаты труда; разработка сводного показателя для приоритизации секторов экономики с точки зрения разработки политики повышения конкурентоспособности экспорта; разработка рекомендаций, которые могут способствовать совершенствованию управления экспортной конкурентоспособностью органами государственной власти.

Результаты, способствующие решению важной научной задачи: уточнение определения управления экспортной конкурентоспособностью и выявление областей/потребностей государственного вмешательства с целью совершенствования экономической политики, направленной на повышение конкурентоспособности экспорта. Выявление и анализ показателей и факторов, ограничивающих конкурентоспособность экспорта, с целью определения мер по их повышению; оценка и анализ показателей экспортной конкурентоспособности, включенных в Табло процедуры макроэкономических дисбалансов ЕС для РМ, которые позволяют выявить диспропорции в данной области; формулировка методологического подхода по оценке результатов политики в области продвижения экспорта с целью повышения ее эффективности.

Теоретическая значимость и прикладная ценность: развитие концепции конкурентоспособности экспорта и управления конкурентоспособностью экспорта имеют практическую значимость при разработке экономической политики; обоснование методики оценки конкурентоспособности экспорта и национальной конкурентоспособности; выявление взаимозависимости между производительностью и экспортной конкурентоспособностью. Методология, применяемая для оценки экспортной конкурентоспособности, может использоваться лицами, принимающими решения, для обоснования изменений в политике по повышению экспортной конкурентоспособности. Анализ цепочки ресурсы-действия-результаты – в процессе оценки документов государственной политики позволяет определить их эффективность и разграничить причины неудач, вытекающие из существующей институциональной системы.

Внедрение научных результатов. Результаты, полученные в ходе исследования, были одобрены и внедрены Министерством Экономики и Резинским районным советом, что подтверждено актами внедрения.

FALA VICTORIA

PERFEȚIONAREA MANAGEMENTULUI COMPETITIVITĂȚII EXPORTURILOR MOLDOVENEȘTI

521.03 ECONOMIE ȘI MANAGEMENT în domeniul de activitate

Autoreferatul tezei de doctor în științe economice

Aprobat spre tipar: 20.07.2023

Hârtie offset. Tipar digital

Coli de tipar: 2,7

Formatul hârtiei: A5

Tiraj: 30 ex.

Comanda nr. 11

Serviciul Editorial-Poligrafic al INCE

Biroul Editura ASEM, 2023

Adresa: MD 2064; Chișinău, str. Ion Creanga, 45

tel.: 50-11-30; www.ince.md